מכונית מים

לפני שבועיים הבאנו במקום זה ידיעה על מכונית המונעת בזבל-חזירים. כתבנו אמנם, שזו מכונית המפיצה ריח רע, אבל סרחון זה עדיף על הריח אותו מפיץ הנפט המזרח-תיכוני ושליטי-ערב העירו לנו שניסוח זה יש בו משום עלבון לשליטי ערב. ובכן אנו שמחים לתקן את הרושם ולציין שהכוונה לניחוחה של הפוליטיקה שלהם בלבד...

עתה התבשרנו על תשובה מהפכנית עוד יותר למשבר האנרגיה. המסגר האיטלקי אנריקו אינסטי, בן ה-61, טוען שהוא מצא את התשובה-הניצחת — מכוניתו נוסעת בעזרת מים מחברז.

הוא התקין במכוניתו מתקן הגורם לאלקטרוליזה, משמע הפרדת המים לחמצן ומימן, בעזרת זרם חשמלי. החמצן נפלט חוצה, ואילו מימן משמש לחנעת המנוע.

אם נסיון זה יצליח, תהריף כמובן, עוד יותר בעיית מים בישראל.

הממציא מנסה את המנוע במעבדה

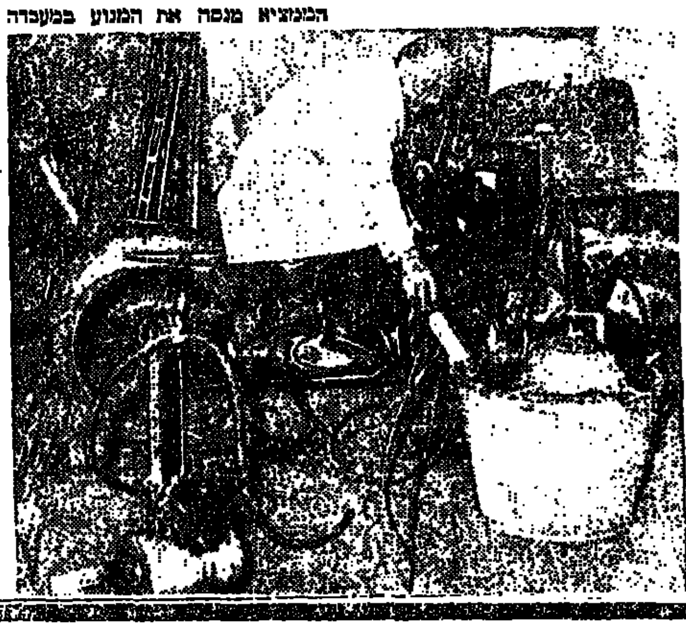

החיים מחקים את האמנות

כאשר הציג הילד השובב של האמנות האמרי־קנית אנדי ווארהול את ציור קופסת השימורים של „מרק קאמפבל" שלו, עשה היסט(ו)ריה.

כאשר נפתחה לפני שבוע החנות החדשה של הבוטיק המפורסם „ביבה" בלונדון, הציבו שם במח־לקת המכולת ארון לשימורי מרק, ולו דמות ה־קופסה הידועה שנעשתה אמנות ועליה מתנוסס שם של פירמה חדשה — ווארהול.

יצירתו של אנדי ווארהול

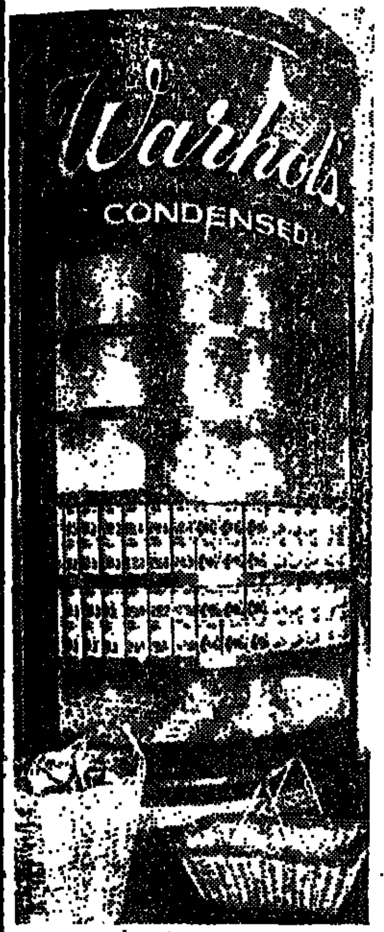

ווארהול ב„ביבה"

עולם מוזר

לרקוד בכל־בו

בטליה של חנות כל־בו ניו־יורקית מספקים שירות חדש ללקוחות — שיעורי מחול. ה־רעיון החדש מצא־חן בעיני ה־נשים הבאות לקנות ומבלות שעה בתנועה שמטרתה המוצה־רת — להוריד קצת משקל בדרך נעימה.

צניחה חופשית מאד

כידוע הצניחה החופשית היא ספורט ההולך וכובש לו חובבים אפילו בארצ־נו. גם הנודיזם זכה לאחרונה להצלחה והוא מתפשט (הרתי משמע) בארצות רבות.

קבוצת בחורים אמריקנית החליטה לקשור שני תחביבים אלה בצורה מקו־רית. הם מבצעים את הצניחות כשהם נעולים נעליים בלבד. (על החגור וה־מצנח הם אינם מוותרים, כמובן.)

בלי ספק זה תענוג עילאי לצנוח עי־רום על שדה קוצים.

שלם לפי משקלך!

מנהלו של מלון „מק־קורמיק" בשיקאגו החליט לשנות את שיטת התשלומים במלון המפואר שהוא עומד בראשו. מעתה אין ה־תשלום לפי חדר, אלא לפי משקל האורח. כל קילו משקל חי עולה כ־40 אגורות ללילה.

עם בואם נשקלים האורחים, המנסים כמובן לחסוך כסף על־ידי שקילה עם מינימום בגדים.

זוג שמשקלו המשותף אינו מגיע ל־70 ק"ג או העולה על 250 ק"ג — מקבל אירוח חינם. זכות זו לא ניצל עד־כה איש.

חיה מוזרה

זה אינו אלא משום אמריקני ממיפום „מ־ס" שהושל משני צפוני־
לפי שמורח חשלם על הגדר, „חיה מורסת" זו נוצרה על־ידי ...

השבוע – איך היה?

התותחים נצרו אשם והמדינאים פתחו פיהם. וכך בוחשים בענייננו מדינות גדולות כקטנות בתקווה להפוך הפסקת-אש להסדר של שלום. לפני שבוע סברנו כי אנו קרובים יותר לשלום ולשיחות ישירות. מפגש החיילים בקילומטר ה־101 והחזרתו של דן אבידן — עוררו תקוות לחילופי שבויים וליותר מכך. אולם, לדאבון-ליבנו, חטחנות הדיפלו-מאטיות טוחנות אט אט, ובין פגישה לפגישה, הארמיה הראשונה כבר זזה ושוב מאפסים תותחים. סכנת הפתיחה באש לא חלפה עדיין...

ובעוד החיילים שרויים ב„כוננות", פתחו העיתונים בחיטוטים ובבי-קורת הקשורה ב„אמינות", ב„מחדלים מודיעיניים ובטחוניים" ושאר צרות היהודים, שפקדונו בימים הראשונים לקרבות.

ואילו מנהיגים מה„אופוזיציה" אינם שוכחים לרגע כי עת בחירות היא לנו ובסגנונם הנמלץ והבוטח מבהירים הם כי... „אסור לקבל פיק-ברכיים" ושאר מליצות שאינן מחייבות...

הוֹלֵם

המערכת והמנהלה: בית „על המש־מר", רח' בראבינגור 4, תל־אביב. המען למכתבים, תגובות והערות: שירות „שק נולי", תל־אביב.

עורך ראשון: בצלאל לב ז"ל
העורך: ישראל זמיר
עורך גראפי: יונה גור
צלמת: ריבה סגל
מזכירה: נורית לבנר
מערכת: י. אופן, צ. בן־שלום, מ. גילת, ג. מנור, ר. מרוז, י. סובול, מ. סנונית, י. קאנץ, ג. קונן, ת. רז, ח. שור.

חשב מן השבי — מיכל סנונית — עמ' 3—4
הערפל המסובך — גיורא מנור — עמ' 5
איך נשלם תמורת המלחמה? — מכר פלוצקר — עמ' 6
הם ברחו מערכה — ראובן מרוז — עמ' 7
סיפורים יפים ממלחמה מכוערת — משה טלמון — עמ' 8—9
למה הם מתכוונים כשהם אומרים — ד"ר רפל בנקלר — עמ' 10—11
הורים וילדים על ספסל הלימודים — רות חזן — עמ' 12—13
מה אפשר להגיד — אלכם — עמ' 14
על חבל דק — מיכל סנונית — עמ' 15
בית־הספר הנוראי — גיורא מנור — עמ' 16—17
עוד מלחמות קטנות — צביה בן־שלום — עמ' 18
עולם מוזר — — עמ' 20

תמונת השער

מכתב מאבא
(צילום: פ. שרגאי)

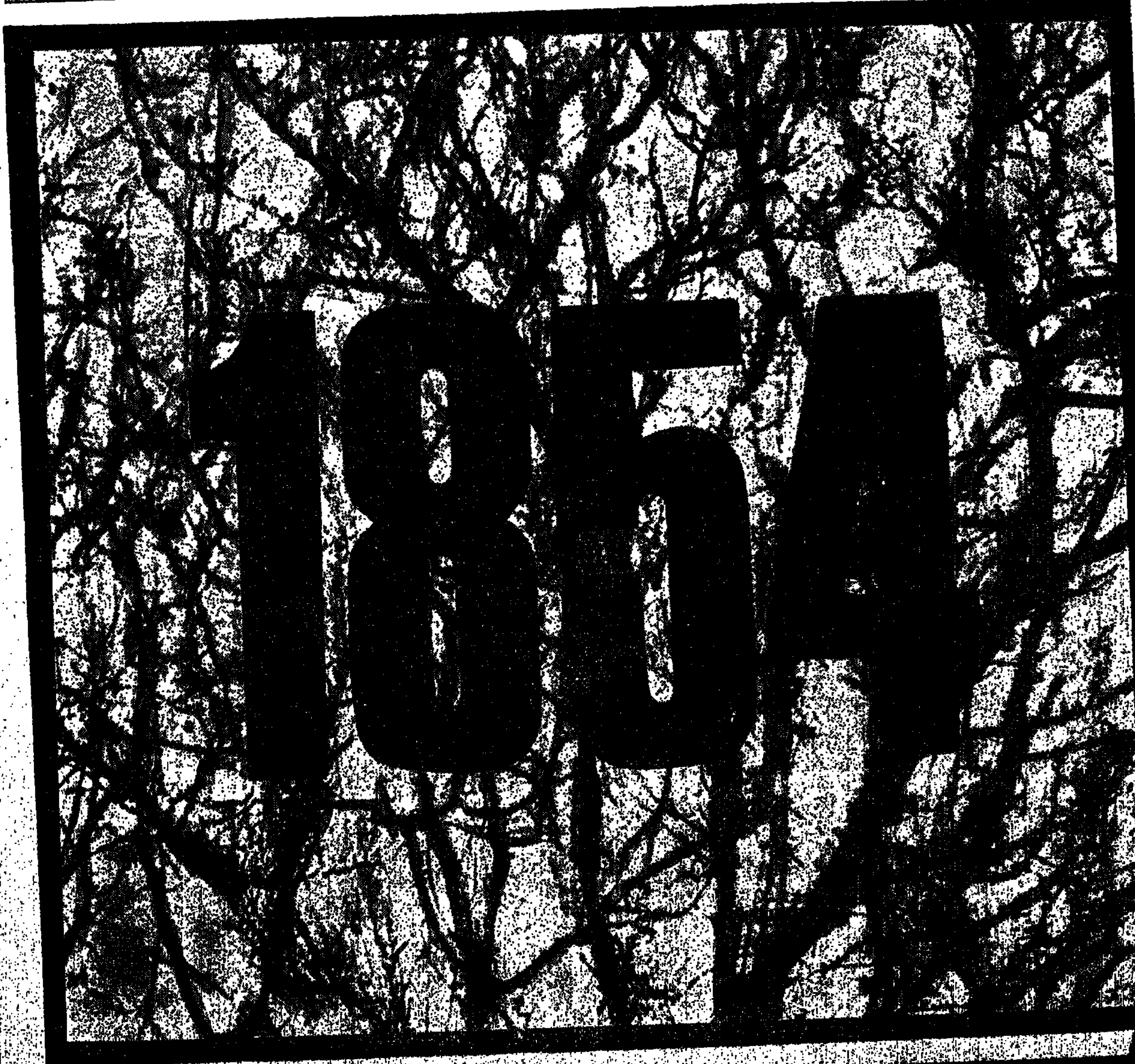

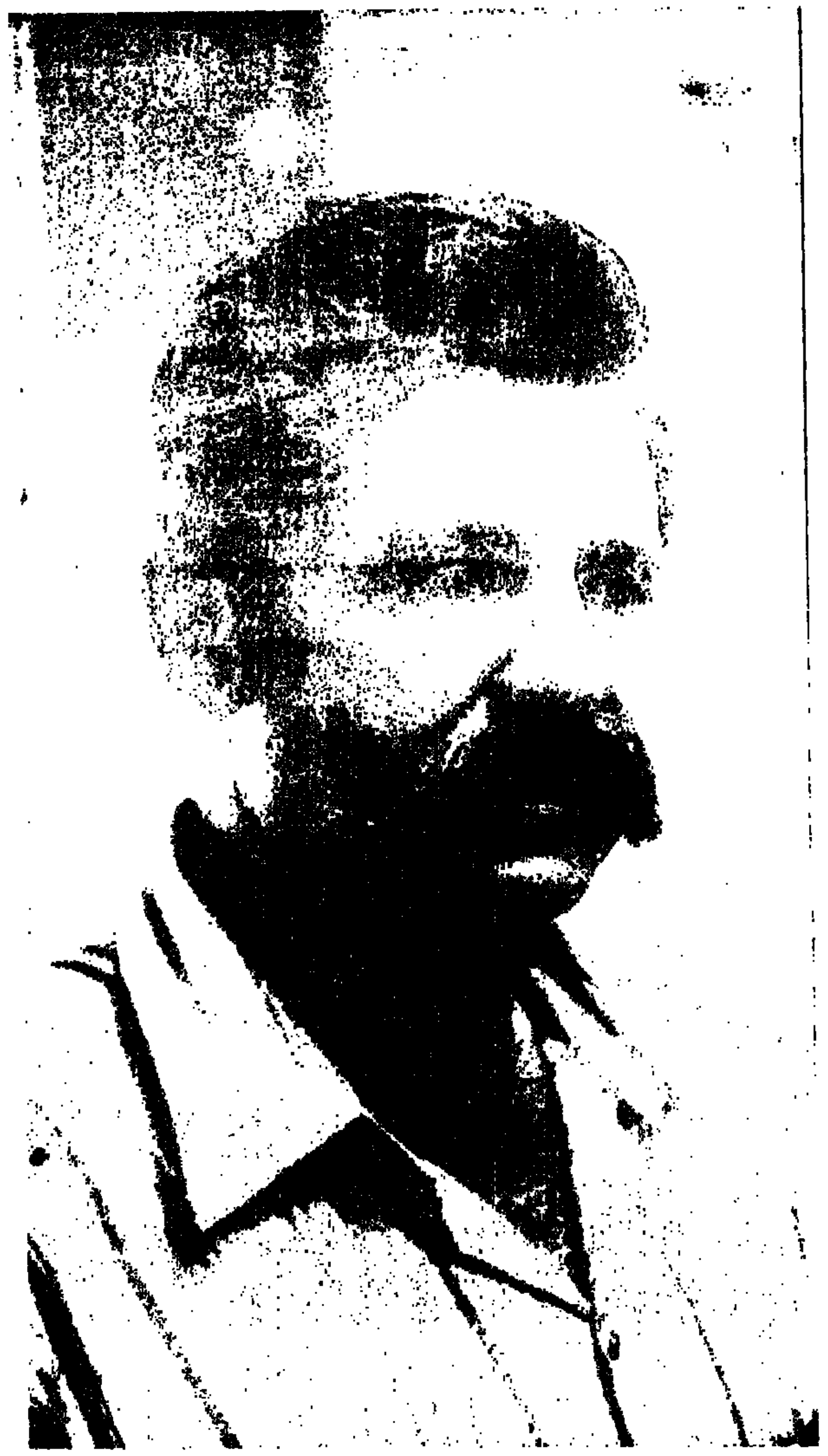

השב מן השבי

מאת מיכל סנונית

כולם חיכו למוצא פיו. שבוע ראשון — כמו היה ולא היה. „נחבא" מעינה הרודפת של הפרסומת. כאשר „הופיע" בטלוויזיה, שופע בטחון (לא לערבב עם שחצנות) ורוך, עם הרבה מלים מרגיעות לכל בית ישראל שהיה דתוק אל המקרן, עדיין לא האמינו האנשים למראה עיניהם. כיצד זה ייתכן, שאלו, שכך נראה דן אבידן, לאחר ארבע שנים של כלא מצרי?

עובדה. ראיתי במו עיני את הגבר הזה שעבר כה הרבה, והנה הוא מאזן דברים בצורה שקולה. מפריך שמועות (היה אשתו: „אנשים מצפים לשמוע סיפורי אימה..."), מבטל גוזמות. אין הוא אומר שהיה קל. לא. אלא מדגיש שהיו רגעים קשים, בצדם של רגעים יותר קלים. שהיו תנאים סבירים להעביר את הזמן הארוך. שבשנה הראשונה, מה בזקק יותר מכל לטיפול הפואי, שהה בבית־חולים וזו קיבל טיפול מסור. בית־חולים מודרני, אמנם ובייחוד מאנשים אחרים, אך עם הציוד, הרופאים, הגישה יהקרקטית וביומה.

אינקוגניטו

לביתון בתל־השומר, בתוך כל המהומה של הן „הציונים" מסביב, הגיע „אינקוגניטו". [illegible] לבסוף והדר, ובמר הוא [illegible] וב„צ'יבילי" [illegible] שכל [illegible] [illegible] מסביב. כל אחד שואל: [illegible] [illegible] אלמוני ואין [illegible], נראה כל־כך [illegible], עד שאין [illegible] לביתון [illegible] [illegible] שלמבקרים [illegible] „זוויק".

רק [illegible] הזמן [illegible] [illegible] לי־[illegible] את דן אבידן, כאשר [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], כמו שהמטוס [illegible]

בים אותו לשמחת שובו הביתה, וכיזהים את השכן המסתורי. היה, האשה, לצידו. בשלווה רבה היא מלווה את צעדיו, מוסיפה מלה, לרגע מתרפקת, אך כאשר יחן בונה את שבחי האשה — היא מפנה את הגב, מחרחקת מעט, אולי כדי להסתיר מבטים נרגשים.

שבים ארבע שנים לאחור. אומר דן: „עשיתי עם היה חשבון. זה לא ארבע. זה כמו עשרים. הילדים שגדלו, אנחנו שבגרנו, כל מה שעבר כשמצרפים ביחד"... צריך להזכיר לו שמות. הוא מתנצל על שאין הוא זוכר את כולם ואת הכל. עליו לקשור את הקצוות. מעין „שטח מת" של ידיעה זמנית בין ארבע (או עשרים...) שנים.

מה נדבר על רופאה? על בך ישוחח דן עם רופאיו. אבל קוריוז אינו נעדר מן השיחה. איך הסתפרת שם, אני שואלת. איך הספרים? והוא:

שפם של קלארק גייבל

„כשנפלתי בשבי היה לי זקן ארוך. בבית החולים באו לשאול אותי אם אני מסכים להוריד אותו. שאלו יפה. הרופא [illegible] [illegible] [illegible] רק אם [illegible] [illegible]. [illegible] והמצרי [illegible] לי [illegible] של קלארק גייבל. עד שהחלטתי להוריד [illegible] לפני חזרתי [illegible]".

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] על [illegible] אשר לסיגל: „עשו מה שצריך, [illegible]".

כאשר נוצר הקשר עם הצלב האדום, החלו המכתבים להגיע ונוצר קשר עם הבית. נקודות האור גוברו. נודע לדן על שבריים נוספים, ועם הזמן הם נפגשו, ואף היו כקבוצה בכלא יחד לצל כך סיפר דן בטלוויזיה ולבטח ידועים לקורא הדברים). „היה לנו טסטה, שלחו מן הבית, ותקליטים. אחר־כך הצלב האדום הביא לנו טסטה סטריאופוני, ותקליטים מכל הסוגים, לפי מה שהתברר בקשה. מוזיקה קלאסית, מודרנית, פומונים. היו לנו כ־200 תקליטים".

על הערוץ המצרי

את ידיעותיהם על המתרחש שאבו השבויים מן הרדיו המצרי. „הוא סוטם לנו על־ידיעתם רק עם שרות מצרי". „כן, מסרו גם עברית". בבית החולים, אגב, דיברו עם [illegible] אנגלית. „הנקודה העיקרית [illegible], [illegible] דן [illegible], „להחזיק מעמד, להישאר בריאות".

[illegible] הבית, שם, אומר דן, זה [illegible]. „הכתבי, אני רוצה בבנה כולם, על זיוה. ארבע שנים, לגדל את הילדים, להיות תמיד

בסדר כל יום בשעה ארבע וחצי אחר־הצהריים. והיא תמיד היתה אומרת: „דן תישב בר", ולא: דן היה חושב כך. והילדים ידעו שאנחנו שניים".

„ראית את הילדים שלי"? שואל דן. „או הם אוהבים ללקק ממתקים. בלי סוף היו נוהגים לאכול שוקולד. יום אחד היה החליטה שזהו זה. משש וחצי בערב זה נפסק כדי שיהיה תיאבון לארוחת ערב. מרק ויכוח בין היה לילדים, עד שאמרה: „תשאלו את אבא, נראה מה הוא יאמר". ישבו הילדים וכתבו מכתב לאבא. התשובה לא איחרה לבוא: אם אמא אומרת, היא צודקת" — מסתבר שגם כאן פעלה הסולידריות המשפחתית. „הילדים היו מאוכזבים [illegible] אחיותי".

לקשור את החוטים

„עכשיו אני רק מבין שהחוטים אותם אמות לקשור יתנו לי תמונה על כל מה שאירע במשך ארבע השנים. על תמונת בר עמדת המקבות, על כל מה שאירע בארץ בכלל".

ובקפיצה לנושא אחר: ,,הרופאים פה אומרים שהקולגים שלהם בצד השני היו ב־סדר. בכל זאת מטפלים בי פה. ואם כואב זה כואב פה ולא שם או זה בסדר". תוך כדי שיחתנו מגיעים כמה ידידים לבקר. מן הקי־בוץ. ,,היה טוב לראות אותך בטלוויזיה" הם אומרים. ,,ראיתם את השידור?" שאל דן. והם משיבים: ,,ודאי. תלו מודעה בחדר ה־אוכל לפנות ערב, כדי שאיש לא יחמיץ."

דן: ,,אבל תכתבי על הבדידות של הנ־שים בבית. לחיות בחברה, מול בדידות אי־שית. להחזיק את שפיות הדעת. היו תקו־פות שלא היו מגיעים מכתבים. ואז הספק, חוסר הידיעה. שום סימן למה שנעשה".

כאשר כתב ושאל את חיה מה עם היל־דים, ענתה: יש בעיות. אלא שבעיות יש גם לילדים שלהם שני הורים בבית.

מלחמת האשה

במשך שנות שהותו בכלא, לא שקטה חיה על השמרים. היא הגישה בקשות (ונענתה) להיפגש עם הרמטכ"ל (עוד בת־קופת ברלב, ואחר כך בתקופת דדו), עם שר הבטחון, וכל מי שהאמינה שיוכל לעזור. ,,אף רגע לא פקפקתי שהם עושים את כל שביכולתם", מספרת חיה. אבל, ,,אני מאמי־נה כך:

אם מישהו הולך, והולכים מאחוריו ולוח־צים לו על העקב, הוא הולך יותר מהר. לכן לחצתי. ידעתי שכל שבוע ושבוע הנושא מונח להם על השולחן, אבל, פניתי שוב ושוב. תמיד נתקבלתי במלוא האדיבות. גם עם ראש הממשלה. ולשיחת נשות השבויים כאשר שוחררו השבויים מסוריה, הוזמנו שוב, והסבירו לנו את מצב המשא־ומתן עם המצ־רים. לא שכחו אותנו".

היו חברים שהציעו לחיה לפעול גם ב־מסגרות בינלאומיות. למשל לנסוע לאו"ם, או לז'נבה. אבל — חיה ראתה בפורומים המ־קומיים מוסמכים ונאמנים עד הסוף ללחום את מלחמתה. ,,לחנך לבד ילדים זו משימה קשה", היא מוסיפה. פניה המלאות והחלקות אינן מגלות סימנים לשעותיה הקשות.

כאשר נפגש דן אבידן עם משה דיין שבא לבקרו, אמר לו שר הבטחון: צל"ש מגיע לחיה. בגללה רזיתי, כי היא עשתה לי הרבה צרות!

שלוות אלהים

חיה. ספרי לנו משהו. כך אני.

וחיה: ,,כולם שאלו אותי איך הרגשתי כש־נודע לי שדן משתחרר. האם התרגשתי? או אגיד לך. קיבלתי את הידיעה שעה וחצי לפני בואו, ולפתע ירדה עלי שלוות אלוהים.

ככה הרגשתי. עכשיו ידעתי שזה נכון. והייתי שקטה לגמרי."

אני: נתנו לכם להיפגש בשקט? וודאי הוצפתם בידידים וחברים...

חיה: ,,חברים יצאו לכיוון הכביש. אני עם הילדים הלכנו קדימה יותר, ישבנו ליד הכביש וחיכינו. היו כמה חברים שניגשו, או הבן שלי, אלון, בחיי שהיה לו שכל, אמר למי שניגש: ,,איכפת לך לעזוב אותנו לבד?" (אלון הוא בן 18 — מ.ס.).

,,כך ישבתי על סלע והרגשתי שלווה מופלאה. כל הרעש נגמר. את ילדת פעם? אולי תביני, כמו שהרגשתי אחרי לידת הבן הבכור. הרגשתי שקט נהדר".

דן (בחיוך־מעט): ,,והכתף קצת רטובה. רק קצת".

כדרכו, בעדינות. בלי שמץ של יוהרה או שוויץ. גם לא להיפך, בלא מרירות, מאזן דן במלים שקולות את הרגשות, את כל אשר מנסה להתפרץ מן הלב. הוא לבבי לכל העו־בר ונקרה בדרכו. הוא פתוח. ,,עם כל הק־שיים", כמו אמר לעצמו, ,,זה בונה אישיות. בונה אופי". עם כל מלה, חושב על השבויים שנותרו שם. מפלל לשובם. קשרי הידידות שנרקמו נתנו כוח. והרי הוא עימנו. דני — בשביל חבריו, ודן אבידן, בשמו המלא, ה־שואל: עוד משהו? ובעיניו אור, די אור בשביל כל הבאים ללחוץ את ידו.

דן אבידן בחברת משפחתו

הצבא הולך על הסנדוויץ'

,,איכלו, קינדערלה, איכלו!" — זו הסיסמא, כי מה עוד נובעים ליתמות הקרה, והשאר — להגיש כריך של עוגה וחיוך, ולסעוד אנשי־העורף בימים אלה, כשהכבישים מלאים. וכל לזכות במצוות־הסעה, המורגות — כיוצר סיטוני של חיילים בדרכם מאי־שם אחד לאי־שם אחר. מי שאוהו ברוגה, כוס מיץ עם כמה טיפות אהבה.

הערפל המסוכן

מאת גיורא מנור

I have to use words
when I am talking to you.
אני נאלץ להשתמש במילים
שעה שאני מדבר אליכם.
ט.ס. אליוט — ,,סוויני אגוניסטס"

תאלוף (מיל.) חיים הרצוג, אחד מסוגי הנשק היעילים ביותר של צה"ל, עשה את המושג ,,ערפל־קרב" לשגור בפי כל. זהו ביטוי קולע ביותר הבא לתאר את אי־הוודאות, את סבך האינפורמציה החלקית המגיעה דרך צינורות התקשורת, שרק היושב במוקד, ב־מפקדה, יוכל לפענחו וליצור לעצמו תמונה ברורה יותר על הנעשה בשדה הקרב.

פייר, גיבורו של טולסטוי ב,,מלחמה ו־שלום", נקלע לזירה המרכזית של הקרב ה־מכריע בבורודינו. הוא נמצא על גבעה ומדי פעם עוברים על פניו פרשים משני הצבאות. הוא מנסה לברר היכן הקרב עצמו — ואינו חש כלל שהוא נמצא ממש במרכזה של המער־בולת הענקית של המערכה בין נפוליון וה־צבא הרוסי.

אבל יש גם ערפל־קרב הנוצר במתכוון, אם כדי ,,לבלבל את האוייב" ואם למען המו־רל הגמיש מאוד — ,,מוראל הציבור שב־עורף".

מובן מאליו שאין שום צבא מעוניין לספק לאוייב אינפורמציה על הנעשה. למנוע הסת־ננות מידע כזה — זהו תפקידה של הצנזורה, שהכל מקבלים אותה כמגבלה הכרחית, כנתון. ,,ערפל" הנוצר על ידי מניעת מידע מו־דעת, מטבע הדברים משאיר את הציבור באי־ודאות. בעיתות חרדה יותר מבימים רגילים קשה אי־הידיעה, ואז פורחות השמועות, הדמ־יון פועל, כל צל הרים נראה כהרים, והתוצאה — דכאון, עצבנות, דמורליזציה.

זה ברור גם לאנשי הצבא, כמובן, ואז, על מנת לשמור על ,,המוראל", מנסים בכל זאת לספק לציבור מידע במידת האפשר. ו,,ציבור" זה אינו כולל רק את אנשי־העורף, אלא גם את החיילים עצמם, אשר בשל אותו ,,ערפל הקרב" אין להם מושג ברור על הנעשה, אלא בגזרה הקטנה מאוד בה הם עדי־ראיה. כאשר המצב טוב אין בעיות בתנאי שיש אמינות, והודעות רשמיות, תהיינה כל־ליות וחסרות פרטים ממשיים כאשר תהיינה, תתקבלנה על דעת הציבור — והכל שפיר. זו גם אינה גבורה גדולה לספר על הצ־לחות. המבחן האמיתי בא שעה שהידיעות המגיעות הן מאכזבות ומדכאות.

עד בבית־המשפט נשבע, ולא במקרה, לו־מר את האמת, רק את האמת, ואת כל האמת. בעיתות מלחמה אפשר לפטור את הדוברים מן הצורך להגיד ,,את כל האמת", אבל שעה שהם לוקים גם באמירת דברים שאינם לגמרי אמת, או כלל אינם אמת, על ידי יפוי ומליצות חסרות משמעות, הם פוגעים ביסוד האמי־נות. דבר זה נעשה מתוך כוונה טובה ,,לש־מור על המוראל" וגורם, חוששני, להיפוכו הגמור — הוא מלמד את הציבור להאמין ל־שמועות ולא להודעות, להאחז בכל שמועה. וככל שתהיה עגומה יותר היא תיראה מת־קבלת יותר על הדעת. כי כל אחד יודע לע־שות את החשבון הפשוט שאם אין אומרים לך את האמת יש לכך סיבות טובות...

הנסיון לשמור את האזרח מפני אכזבות על ידי הסתרת ידיעות מאכזבות וקשות אינו נחלת הצבא בלבד. זו למעשה הדילמה האם לספר לילד על מות אחד מהוריו. סיפר לי פעם קרוב משפחה, שכאשר נפטר אביו והוא אז בן 8, סיפרו לו במשך תקופה ארוכה שהאב בעצם ,,רק נסע", שהוא בבית־חולים, שיחזור בעוד זמן רב ושאר שקרים ,,לבנים". אותו אדם אמר לי שאפילו 50 שנה לאחר המעשה בעצם, בעומק לבו, לא סלח זאת למשפחתו, כי הרי הוא ידע או שמשהו ,,לא בסדר", שמסתירים ממנו את האמת, ודווקא בעניין כה חשוב זה דבר לא נסלח.

סוד צבאי אינו ערך מוחלט אלא, ברוב המקרים, מוגבל בזמן. פעולה מתוכננת חיי־בת להישמר בסוד עד לרגע בו היא מתבצעת. אז בין כה וכה אי־אפשר לשמרה כדבר כמוס. עם גמר הפעולה, רק במקרים בודדים יש ערך לסודיות, במידה שיש כוונה לחזור על שיטות ותוכניות.

מניעת אינפורמציה לאחר מעשה באה על כן ברוב המקרים למנוע ביקורת ופגיעה ביוקרה.

איני מקנא באלה החייבים להחליט מהו הגבול בין פגיעה באמינות וביחס הציבור, לבין הכרחים צבאיים של שמירת סודיות. מו־בן גם שהצנזור מעדיף לשמור על ,,טווח־בטחון", משמע, מוטב לו למנוע ממידע להס־תנן, מלהסתכן בגילוי דבר העלול לפגוע ב־פעולה הצבאית.

בימים רחוקים בהם הגיעו הידיעות לצי־בור על ידי שליחים רכובים על סוסים, וב־מקרה הטוב ביותר הופיעו הידיעות בעיתון כעבור יום או יומיים, כמעט לא היתה קיימת בעיה זו, כי הכל כבר היה ממילא ,,מיושן", חסר ערך אופרטיבי לאוייב. בחינת עבר זמן — בטלו קרבנות.

בעידן אמצעי הקשר המודרניים אין הדבר כך. עיני הטלוויזיה ואוזני הרדיו נמצאות בכל מקום, והן נהירות להדהים. כאשר במ־צב זה מונעים מן הכתבים לומר ,,הראות משהו ממשי, והמיקרופון בכל זאת פתוח, והנסך הקטן בולע חומר כתבית ללא תח־תית, אין לכתב ברירה אלא ,,לדבר על ריק", בלשון פשוטה — לקשקש בקופקום.

אז חוגגת המליצה את נצחונה. אינפלציה דוהרת של מילים יורדת עלינו, ירידת־ערך המרוקנת את המלה מתוכנה. אז מתחיל ,,הש־חר לבקוע על הרי הגולן", ,,ערפילי הבוקר מתפזרים לאיטם", ה,,לוחמים עייפים", ובעיית הגיהות נעשית עניין בעל חשיבות גדולה.

והכתב, שחייב למסור ידיעות, נתפס ל,,ליריקה" הנוראה של ,,קרב מפואר", וה־הרס וההרג נעשים ,,נהדרים", ,,נפלאים" וה־מלחמה מתחילה להיראות כמשהו יפה. אין כך דבר המשניא על חיילים כל דבר הקשור בעיתונות יותר מ,,פאר" זה. כי כל חייל יודע שאין מלחמה יפה, אין קרב מפואר, אין מוות נאצל. יש רק סבל וזיעה, לכלוך וזוועות. יש הכרת בדברים אלה, אבל אין בהם שום דבר שאדם בר־דעת יוכל לאהוב.

תופעה אחרת המביאה להשפלת כבודו ו־מהימנותו של עיתונאי בזמן מלחמה הוא הר־פפת התואר ,,כתב צבאי" לכל מי שעד אמש סקר את בתי־המשפט, לפסל שיצא לסקר אירועים צבאיים, לכתבת אופנה או רכילות שלבשה מדים לכמה ימים. ידיד שלי ביטא זאת בצורה בוטה: בעבר היו נגררות אחרי מחנות הצבא הזונות, במלחמה המודרנית — באים הכתבים הצבאיים.

תדמית זו אינה רק אשמת הכתבים. כאשר מוצא הצנזור לנחוץ למחוק את המלה ,,מר" או ,,קשה" מכל כתבה, לא נשאר לכתב אלא לפאר ולקלס, לרומם ולשבח. האם זה בגדר גילוי סודות צבאיים לתאר קרב כ,,מר"? האם יש בכך עזרה לשירותי הביון של האוייב?

על ידי ריכוך ויפוי כתבות נפגעת האמי־נות אצל אותו חלק מן האוכלוסיה שהוא ה־חיוני ביותר בימי מלחמה — אצל החיילים עצמם. התוצאה הישירה — ציניות. האם זה עוזר ל,,מוראל"?

במשטרים דיקטאטוריים יש לשלטונות ה,,נוחיות" של שליטה בזרם המידע המגיע לציבור. רבים סבורים שהביקורת הציבורית וחופש האינפורמציה הן ,,מחיר" שעל ממש־לה דמוקראטית לשלם.

למעשה הוכח שדווקא בדיקטאטורה נפ־געים היעילות וכושר הלימוד של הקצונה והמשרדים הממשלתיים — כפי שהוכיח ב־צורה ברורה מאוד מי שהיה שר־ההספקה של גרמניה הנאצית, שפאר, בספרו האוטוביו־גראפי. על כן חופש הוויכוח וחוסר הריסון של העיתונאים מועילים למדינה ואינם כלל ב־גדר מותרות.

לפוליטיקאים יש אמונה מיסטית כמעט במלה הכתובה והנאמרת באמצעי התקשורת. אין דבר ממנו חוששים דיקטאטורים יותר מאשר מן הידיעה האמיתית על המצב. אולם, לצערי, אפילו במדינה דמוקראטית כשלנו, ואפילו בימי שלום, נעשים כל העת נסיונות למנוע פרסום דברים לאמיתם, מתוך אמונה פרימיטיבית שכל שלא נאמר ולא נכתב, אינו קיים. בימי משבר בולט הדבר כפליים. ובעיתות מלחמה יש כביכול הצדקה ,,קדושה" להסתרת אמת בלתי־נעימה.

בראש דאגתו של כל אחד הוא שלומם של קרוביו וידידיו היקרים לו. כאשר אלה נמצאים ,,אי־שם", בחזית. היה זה מעשה אמיץ ונבון שבעוד המלחמה בעיצומה פורסם מספר הקרבנות שנפלו עד אותו מועד. אמירת אמת מרה זו שמה קץ לשמועות הסנסציוניות שהתהלכו בציבור, שהשפעתן היתה הרסנית ממש. ייתכן ששמועות אלה היו שהביאו לפרסום המוקדם.

לעומת זאת עבר זמן רב מאז נפוצו בצי־בור השמועות המחרידות על מה שקרה במו־צב החרמון ובמעוזי התעלה, ועד שההודעה הרשמית על נפילת המעוזים פיזרה את הערפל.

סיסמתו של נשיאה הראשון של צ'כו־סלובקיה, ט. ג. מסריק, היתה ,,האמת תנצח!" זו אינה סיסמה תמימה היאה ליפי־נפש. יש בה אמת עמוקה. השקר מזיק יותר מכל אמת מרה. תוכניות וציפיות הבנויות על אשליות, סופן מפלה ומפח־נפש. כפי שביטא זאת נשיא אחר, אברהם לינקולן: אפשר לרמות מקצת מן האנשים כל הזמן, את כל האנשים זמן מה. אבל אי־אפשר לרמות את כל האנ־שים כל הזמן.

צנזורה ,,מטעם" היא אולי רע הכרחי. חמורה ממנה היא ,,הצנזורה העצמית". כל כך הורגלנו כולנו להכרה זו עד ש,,תודעת הבטחון" נורכת לכולנו, ובראש וראשונה לעיתונאים המופקדים על הספקת ידיעות ל־ציבור. לנהוג בזהירות יתירה זה עצמם. חומ־רה העולה לעיתים על הנדרש על־ידי אנשי הבטחון הממונים על כך. כשם שהסניגור בבית־המשפט חייב להגן על שולחו אפילו הוא יודע שזה אשם, ואת הוכחת האשמה עליו להשאיר לתביעה, כי במשיכת־חבל זו מותנה תהליך עשיית הצדק, אחרת ימעל בתפקידו. כן חייב העיתונאי לספק אינפור־מציה לקוראיו בכל דרך חוקית. ולהשאיר את דאגות הצנזורה — לצנזורה.

פרשת ווטרגייט ופרסום מסמכי הפנטאגון על־ידי דניאל אלסברג — גם אותן ניסו לדכא על־ידי נימוקי יוקרה ובטחון ממשיים מאוד. בכל זאת נדמה שהוכח שגילוי סודות אלה הגן על ארצות־הברית וחיזק אותה הרבה יותר משמירת הסודות, שהיתה מעו־דדת את המעשים החמורים שנעשו על־ידי השלטונות — שפגיעתם הרעה היתה הרסנית עוד יותר.

אין לאיש התקשורת ,,סחורה" אחרת זולת האינפורמציה המהימנה. כל נסיון שלו לעזור, כביכול, למאמץ המלחמתי על־ידי הסתר מגילוי ידיעות בלתי־נעימות לציבור מכמיש את הקרקע מתחת לרגליו.

צילמה ריבה סגל

המעצה האנושית. מ נ ש ה. [illegible] — 4 משמרות של [illegible]

איך נשלם תמורת המלחמה?

מאת סבר פלוצקר

המשק לא התמוטט במהלך ה־מלחמה, אך הוא סבל פגיעות קשות. הדגש על הצמיחה המהירה הוכיח את עצמו, והתברר כי שד האינפלציה אינו נורא כל כך. כשאומרים שהמשק עמד במבחן, אין זה אומר עדיין שגם משרדי הממשלה הכל־כליים עמדו במבחן. הצמיחה הריא־לית המהירה מאוד של השנתיים האחרונות לא היתה תוצאה מתוכננת של איזו מדיניות כלכלית, אלא הפתיעה את המתכננים. האחרונים היו בהחלט מוכנים להסכים לשיעור צמיחה נמוך יותר. באשר לאינפלציה, היו שניפחו את סכנותיה מעל ומעבר לכל פרופורציה. אישית, תמיד סברתי — ואף כתבתי זאת — כי לא האינפלציה היא בעייתו של המשק, וכי יש הגזמה רבה בדיבורים על אינפלציה דוהרת. לא הייתי נזקק לחשבונות העבר, לולא העובדה, כי הרגלים מחשבתיים מסויימים ש־שררו בתקופת הגאות הטרום־מל־חמתית מועברים ללא בדיקה נוספת לפרק הזמן הנוכחי, השונה מן הקו־דם תכלית שינוי.

דבר אחד חשוב לזכור: זולת תוכניות המשק־לשעת־חירום, שהן בעצם תוכניות טכניות של הסעלה וקיצוב, לא היו לממשלה בכלל, ולמשרד האוצר בפרט, שום תוכניות כלכליות של גיוס משאבים למלחמה ממושכת. המחשבה, כי ביום מן הימים עלול להתעורר הצורך להעביר באורח פתאומי למדי, ולמשך זמן רב למדי, משאבים מן המשק האזרחי אל המשק הצבאי, לא עלתה על הדעת. הצורה שבה מטפלים כיום במימון המלחמה תוכיח זאת. תפר על גבי תפר, בלא שהעמוד לצידו או מאחוריו איזו תוכנית ברורה מה ואיך לספוג, ממי לספוג ואיך לא לכפוף את מקל הספיגה יתר על המידה. הכל מאולתר.

אנשי המשרדים הכלכליים טוענים, כי לא עכשיו השעה לתכנן. ודאי, השעה לתכנן היתה במשך שש השנים שעברו מאז מלחמת ששת הימים. אנשי המשק היו שותפים מלאים לאותה התפיסה המדינית־בטחונית אשר גר־סה כי, ראשית, במשך שמונה השנים הבאות לא תפרוץ מלחמה; שנית, גם אם תפרוץ היא תיגמר תוך יום־יומיים ושלישית, כי הפתעות אי־אפשר לתכנן. לנקודה אחרונה זו כדאי להקדיש כמה מילים חמוצות. הפתעות אי־אפשר לתכנן, כמובן, אך אפשר לקחת אותן בחשבון. בסה"כ, אין הן מרובות כל כך. די היה בקיום עשר תוכניות כלכליות לשעת מלחמה, היוצאות מהנחות שונות הן לגבי עיתוי פרוץ המלחמה והן לגבי המשכה, כדי שיעמדו לרשותנו כיום קווי פעולה כל־כליות מגובשים.

זכותו של י. בן־אהרון

מי אינו זוכר את קול הזעקה, הבוז והליגלוג שבו נתקבלו דבריו של מזכיר ההסתדרות על הצורך להתכונן ל„משק מל־חמה", כשהם נאמרו לפני זמן רב למדי, בלב תקופת הפריחה והשלווה? האם לא התנפלו עליו בשצף־קצף, הזכירו לו את כל חטאי הקומוניזם המלחמתי משנת 1918, את קובה ואת צילה ואת יוגוסלביה ומה לא? התפיסה המדינית־בטחונית של בן־אהרון היתה שונה בתכלית מזו של הממסד; הוא נימנה עם קבוצה מצומצמת של אנשים אשר חששו כי בהעדר כל צעדים [illegible] ישראליים המלח־מה תפרוץ במהרה בימינו.

אפשר וצריך לדחות כל קריאה להנהיג בארץ צורה של אותו „קומוניזם מלחמתי", או משק מלחמה המתנהל בצורת צווים מוח־לטים מגבוה. אך בין צנטראליזם אנטי־דמו־קראטי לבין אותה התפיסה של „שב ואל תעשה תוכניות", ואל תדאג כי אם תופתע אז תופתע — המרחק עצום. זכותו של י. בן־אהרון בהעלאת נושא משק מלחמה עוד בטרם החלו מצטברים סימני המלחמה תעמוד לו בכל הנסיבות. האיש הוכיח את עצמו כמדינאי שניחן בראיית עתיד הרבה יותר טובה מרוב מדינאינו האחרים. לא היה מזיק אילו הלועגים לו אז היו כותבים עליו מלה טובה כיום.

הדמוקרטיה חייבת להמשך

אלא שצבא הכלכלנים, המומחים, העיתונאים ופקידי המימשל אשר התנפלו אז על מי שהעז לחלוק על השקפת העולם — השיקרית בדיעבד — של המימסד השלטוני, הפכו כיום את עורם ונעשו לחסידים שוטים של חברת מלחמה במובן המכוער ביותר של מלה זו. הם הזועקים, כי המלחמה הוכיחה שכל החברה הישראלית חולה — שעה שה־מלחמה הבליטה בעצם רק את עיוורונם־הם. ע"י השלכת כשלונם על כלל הציבור הם מבקשים להפוך את כולנו לשותפים לחטא. והמסקנה שאליה הם מגיעים היא הצורך ב„הבראה לאומית" — כלומר, מימשל של סאנאציה חצי־פאשיסטית, עם „ממשלת מומ־חים" ממונה ע"י כת מצומצמת של השליטים האמיתיים, עם צמצום דראסטי בתיפקוד הדמוקראטיה התקינה ובעיקר עם השבתת התהליכים הדמוקראטיים במשק. מה שאנשים אלה רואים כנגד עיניהם זהו תכנון כלכלי נוסח איטליה של מוסוליני, תכנון שהוא ריכוזי, קשוח ובמפורש אנטי־סוציאליסטי.

הצעד הכלכלי הראשון שהועלה במסגרת חשיבה זו היתה הקפאה מוחלטת של הסכמי השכר. הצעד השני תהיה דרישה לחוק ש־יאסור שביתות, איסור חמור הרבה יותר מן הקיים כיום. הצעדים הבאים לא יבוששו לבוא.

הדמוקראטיה הכלכלית חייבת להימשך. תכנון נבון, שיתופי, כלל־לאומי הוא חלק בלתי־נפרד מדמוקראטיה כלכלית זו, ולא מנוגד לה. הקמת מועצה לתכנון, בעלת מש־קל ומעמד, ולא במה לחילופי דעות, יכולה להיות הצעד הראשון בכיוון הנכון. הקמתה של מועצה זו ירדה כיום מן הפרק, ובמקומה יוקם שוב משהו הדומה לוועדות האינפל־ציה האימפוטנטיות שלפני המלחמה. אני רואה דבר מסוכן ביותר בהחלטה להפוך ל־„סודיים" מספרים מסויימים, המוסרים נתו־נים סטאטיסטיים על פעילות משקית מאק־רו־כלכלית. אשמח אם יוכל מישהו להסביר לי, מה יכול האוייב המתוחכם ביותר להי־סיק מתוך פרסום של אחוז העליה באמצעי התשלום, למשל? זהו מספר חסר כל מש־מעות בטחונית, ועל כל פנים ודאי שיש בו פחות „סכנות מודיעיניות" מאשר בוויכוח על המחסור במשאיות המתנהל מעל דפי ה־עיתונות בגלוי ובאין מפריע.

בטחון ותקציב

מילים ספורות ראוי להקדיש לטענה הנשמעת לעיתים, כי הלחץ הציבורי לצמצום תקציב הבטחון היה לו חלק ב„מח־דלים" של המלחמה האחרונה. אין שקר גדול מזה. מה שאפשר לומר, וצריך לומר, הוא שהמלחמה הוכיחה כי תקציב הבטחון הע־צום לא נוצל בצורה היעילה ביותר. מתי נמדד ניצול יעיל של השקעה? כאשר מש־ווים אותו אל הראשית. התפוקה של תקציב

(המשך בעמ' 19)

מסמכים משכבר הימים

ריצ'רד ה. מיינרצהאגן היה קצין מודיעין של מפקדת הגנראל אלנבי, במלחמת העולם הראשונה. בשנים 1916—1918 היה ראש המודיעין של אלנבי בארץ־ישראל, והיה תומך נלהב בעניין הציוני.

ב־1959 פירסם מיינרצהאגן „יומן מזרח־תיכוני", בו הביע את דעותיו ותיקן טעויות אחדות הקשורות בהצהרת בלפור. הוא נפטר ב־1967.

ב־1919 הוא מביע במכתב לראש הממשלה את דעתו בנושא של ריבו־נות חצי־האי סיני

19.3.1919

ראש הממשלה היקר (לויד ג'ורג')

ביקשת ממני אתמול לשגר אליך מכתב בלתי־רשמי על הנושא של רי־בונות סיני. לדעתי נודעת לשאלה זו חשיבות עליונה לא ברגע זה אלא בשנים הבאות. יורשה־נא לי להי־דרש לשאלה זו ביתר פרוטרוט מש־יכולתי לעשות זאת אתמול.

אנו עושים בחוכמה רבה בהני־חנו ליהודים לכונן את ביתם הלאו־מי בארץ־ישראל; אנחנו גם שיח־ררנו את הערבים מן העול התורכי ולא נוכל להישאר לעד במצרים. ועי־דת שלום זו תטילה שתי ביצים — את הלאומנות היהודית ואת הלאו־מנות הערבית; מביצים אלו יבקעו אפרוחים שיעשו צרות; היהודים גבריים, אמיצים, נחושי החלטה ו־אינטליגנטיים. הערבים דקאדנטיים, אוויליים, בלתי־הגונים שמקרבם יוצאים כמעט אך ורק יוצאי־דופן מושפעים מן הרומאנטיקה והדמ־מה של המדבר. היהודים, למרות פיזורם, הצטיינו באמנות, במוזי־קה, במדע ונתנו לבריטניה אחד מ־ראשי הממשלה הדגולים שלה.

בעוד חמישים שנה יהיו היהודים והערבים כאחד אחוזים דיבוק של לאומנות, שהיא פועל־יוצא טבעי מהגדרה עצמית. הלאומנות מעדיפה ממשל עצמי — אפילו הוא בלתי־הוגן ובלתי־יעיל — על שלטון זרים, יהיה יעיל ומיטיב כאשר יהיה. יתר על כן, הלאומנות מקפלת בתוכה את חופש המדינה אך מתעלמת מ־חופש הפרט. היא קרקע גידול נוח לפוליטיקנים ותועמלנים מקצועיים, אך עלולה לגרום עוול גדול לעם.

בית לאומי ליהודים יתפתח ב־מוקדם או במאוחר לקראת ריבו־נות; אני מבין, שהתפתחות זו מו־באת בחשבון מצד כמה חברים ב־ממשלת הוד מלכותו. הלאומנות הערבית תוליד ריבונות ממסופוטמ־יה ועד מרוקו.

הריבונות היהודית והריבונות ה־ערבית בהכרח יתנגשו ביניהן. ה־יהודים — אם תוכנית ההגירה של־הם תעלה יפה — ייאלצו להתפשט, ודבר זה יכול להיעשות רק על חש־בון הערבים, שמצדם יעשו את הכול כדי לבלום את צמיחתה וכוחה של ארץ־ישראל יהודית. פירושו של דבר — שפיכות דמים.

כיום יש לבריטים עמדה מכרעת במזרח התיכון; כוח הלאומנות יק־רא תגר על עמדה זו. לא נוכל לה־פוך לידידים את היהודים ואת ה־ערבים גם יחד. הצעתי מבוססת על כך שנהפוך לידיד את אותו עם, אשר לגביו קיימת סבירות מירבית כי יש־מור לנו אמונים — היהודים. הם חייבים לנו הרבה והכרת טובה היא אחת מסגולות גזעם; יתירה מזו: אפשר יהיה לסמוך עליהם; היהו־דים יהיו נכס בשבילנו.

ארץ־ישראל היא אבן הפינה של המזרח התיכון; היא גובלת משני צדדים עם המדבר ובצד שלישי — עם הים, ומצוי בה הנמל הטבעי ביותר באגן המזרחי של הים התי־כון; נוסף על כך הוכיחו היהודים את עצמם כלוחמים מאז כיבושה של ירושלים בידי הרומאים. הערבי הוא לוחם עלוב, אף כי הוא מומחה לנטילת שלל, חבלה ורצח.

עתה אני מגיע למצבה של ארץ־ישראל מול מצרים. המצרים, על־אף עדיפותם המספרית, אינם יריב שווה־ערך לצבא יהודי נחוש. אך עם התפתחות הנשק החדיש — טנקים ומטוסים — יהיה כוח התקיפה תלוי יותר ויותר באומץ לב והתמדה אנושיים. על כן חושב אני את מצ־רים לאוייב פוטנציאלי של ארץ־ישראל. עם התפתחות הלאומנות היהודית והערבית לריבונות, ונוכח העובדה כי ב־1966 (בעוד 47 שנים בלבד) נאבד את תעלת סואץ, יש לנו כל הסיכויים לקפח את עמדתנו במזרח התיכון. ההצעה שהשמעתי באוזניך אתמול מכוונת להשיג יתר בטחון לעמדתנו במזרח התיכון.

לפני 1905 נמשך הגבול בין תור־כיה ומצרים מרפיח בצפון עד לאי־זור סואץ. כל החלק המזרחי וה־דרומי של סיני היה כלול בחבל חג'אז של הקיסרות התורכית. ב־אוקטובר 1906 הוענקה למצרים שליטה אדמיניסטראטיבית בסיני מעל לקוו בין רפיח ועד לקודקוד של מפרץ עקבה, כאשר זכות הריבו־נות הושארה בפירוש בידי תורכיה. גנראל אלנבי, בלי עזרה מצד הצבא המצרי, כבש את סיני התורכית, ה־שייכת עתה, בתוקף זכות הכיבוש, לבריטניה. קביעת עובדות אלו כמות שהן, בידי משרד החוץ לאשרה.

אם בריטניה תספח את סיני ה־תורכית, יצמחו מכך היתרונות ה־באים:

א) הדבר יקים חיץ בין מצרים ובין ארץ־ישראל;

ב) הוא יעניק לבריטניה אחיזה איתנה במזרח התיכון עם גישה אל הים התיכון ואל ים סוף;

ג) הוא יתן לנו מקום לבסיס אסטרטגי וכן — בהסכמת היהודים — את הטוב בנמלי האגן המזרחי של הים התיכון;

ד) הוא לא רק יאפשר לנו לסכל כל נסיון מצרי לסגור את תעלת סואץ בפני הספנות הבריטית, אלא גם יאפשר לנו לחפור תעלה שניה בין הים התיכון לים סוף;

ה) בסיני לא תוכל להתעורר בעיה של לאומנות, שכן מספרם של התושבים שם אינו עולה על כמה אלפים.

(על החתום) ה. מיינרצהאגן

הם ברחו מעינגה

מאת ראובן מרוז

פאיד בצהריי־יום. דומה כי העיירה בת 20.000 התושבים נמה את שנתה. בסמטאותיה הצרות אין נפש חיה. לכל אשר תישא עיניך — ירק, דקלים, עצי־פרי מוריקים, שיחים ופרדסים ה־עוטרים אותה סביב סביב.

הסתובבנו בסימטאותיה: בתי־חימר עלובים המגובבים ונסמכים זה על גבי זה. אין לה לפאיד כביש אחד לרפואה. רק שבילי־עפר של אדמת לס מעלים אבק.

זקן בודד בלב השוק, יושב בחנות ירקות. סביבו חנויות סגורות ונעולות על בריח.

„היכן התושבים?"

„ברחו מערבה". משיב הזקן בכבדות.

„כולם?"

„לא, נשארו מתי מעט".

„היכן הם?" „מתחבאים בבתים... מפחדים מהיהודים".

שלחנו את הזקן שיסתובב בסמטאות ויאסוף את התו־שבים המבוהלים. „אמור להם כי לא יאונה להם כל רע. באנו לתת לכם מזון, „טחין" (קמח)", הוספנו לשם הבהרה.

300 טון שומשים

יצא הזקן לסובב בבתי העיירה, ואנו הגענו למרכזה של פאיד. על חזיתו של בניין מתנוסס שלט: „החברה הסוציאליסטית לאספקה". במגרש ריק סדורים בשורות שקים, כחיילים במיסדר. ספרנו והכפלנו — 300 טון שומשום.

לאט לאט החלו התושבים מגיחים מבתיהם: זקנים, פיסחים, עוורים. משנאספו כ־60 מהם שאלנו: „האם לא נותרו נשים בעיירה?" „כן", ענה לנו „ערפה" שהציג עצמו כבעל מכבסה. „הן חוששות מהחיילים הישראלים. הזהירו אותנו כי החיילים היהודים הם פרא־אדם האונ־סים כל אשה שנקלעת בדרכם".

שלחנו להביא את הנשים. הופיעו שמונה. הן עטויות שחורים כיאה לנשות הפלחים. צעירה אחת הפגינה אומץ־לב. הצביעה על ערימת שקי השומשום והצהירה: „אני סוחרת. השומשום שבערימות הוא שלי. שוויו עשרת אלפים לירות מצריות" (כ־100.000 ל"י).

„מדוע לא ברחת?"

„אני מעדיפה למות בפאיד. מוטב המוות מאשר לקבץ נדבות בחוצות קאהיר". לולא היתה זו מציאות עגומה היו דבריה נשמעים גרוטסקיים.

„היכן נכבדי העיר?" שאלנו את הנאספים. „היכן ראיס אל מגלס". ניסינו ללהג בעגה המצרית, שכידוע שונה מהערבית הפלשתינאית בנגינתה ובכך שהג'ים הופך לגים.

„כולם ברחו! הם הראשונים שנמלטו ונטשו אותנו להסריכם", הסביר זקן שישב בצל קיר הבניין שעליו הת־נוססה כתובת „החברה הסוציאליסטית".

מי נותר כאן מהמוכתרים הוותיקים, עוד לפני „המהפי־כה הסוציאליסטית" (המפכה 1952)?

„האג מוסא". ענו במקהלה. שלחנו להבהיל את האג מוסא. בינתיים התקהלו אנשים נוספים. סה"כ כ־200. לבסוף הופיע האג מוסא: גבר בגיל־העמידה בעל חזות של מנ־היג, העטוף בגלבייה צחורה כשלג — ולראשו כיפה. יתר הגברים עטו גלביות בצבע תכלת־ירקרק. האג מוסה — בהכרת ערך עצמו, החל מתקרב אל מרכז הכפר. הושט־נו ידיים, וישבנו לשיחת היכרות. אגב מצמוץ־עיניים וללא השמעת קול, העביר האג את פקודותיו החשאיות להכנת תה — המשקה המקובל במצרים.

גזלתם את המים

„מדוע לא ברחת עם שאר האפנדים ונכבדי־העיר?" — שאלנו בלהג הפלשתינאי. האג לא הבין. הגי־נו על השאלה בעגה המצרית. חייך האג והסביר בקול שקט ושלו שהפליא אותנו:

„נולדתי כאן ואמות כאן בין בני עמי. איש לא יזיז אותי מאדמתי המוריקה והפוריה. אבל מדוע גזלתם את המים מהטורעה?" זקרנו גבותינו. הטורעה — תעלת המים המתוקים שנחפרה להולכת מים מהדלתה של הניי־לוס והעברתם דרך איסמעיליה דרומה לאורך „ארץ גושן" עד לסואץ. תעלה זו היא סם החיים של אזור ערי התעלה, והיא היא שאיפשרה את פיתוח האזור והפיכתו לאחד המרכזים הכלכליים החשובים של מצרים.

ה„הינטרלנד" החקלאי, המשתרע בין פורט־סעיד לסו־אץ ברצועת רוחב של כ־5—7 ק"מ משני עברי „הטור־עה", ריכז אוכלוסיה בת 700 אלף תושבים שחיו באיזור זה והתפרנסו גם מאספקת מזון למאות אלפי חיילים מצ־ריים ששהו בקו התעלה.

הסברנו לחאג מוסא כי השלטונות המצריים הם הם שעצרו את זרם המים בתעלה ע"י הקמת סכר באזור הדל־תא וע"י פריצת התעלה והזרמת המים לאגם תמסח. החאג התקשה להאמין. „אינני מאמין שבני־עמי יפקירו אותנו לצמא, ויהפכו לשממה מאות אלפי דונמים של מטעים ויגרמו לצאן ולבקר שיגוועו. וכל זאת בשל שיקולים פו־ליטיים".

נאלצנו להשתתף בצערו על צערם הברוטאלי של בני עמו. הרגענו אותו בכך שהישראלים בוודאי יעשו הכל כדי לספק לאוכלוסיה מים. ביקשנו מהאג מוסא להרגיע את התושבים ולהסביר להם כי אין להם מה לחשוש.

המושל־הצבאי שהופיע החל לערוך מיפקד התושבים ולאסוף את נכבדי האזור לתידרוך התושבים. מסתבר בעקבות רישום, שנמשך כשעתיים בלבד, כי רק 10% מהתושבים יודעים קרוא וכתוב. כמו כן למדנו כי בעיירה זו חי מיעוט ניכר של נוצרים קופטים.

שטיחים מקיר אל קיר

מי הם אלה שנשארו בעיירה? הקצב, שהת־אונן כי ניתק קו־החשמל ולפיכך אינו יכול לאחסן בשר

תמונה מתוך תאריכון שנמצא במשרדי „החברה לאספקה", מדברת בשבח השיווק הקואופרטיבי.

בקירור; שומר האוטובוס המשתכר 22 לי"מ לחודש; עובד־הדואר, הגהגן, בעל חנות הירקות, מספר בעלי־קר־קעות קטנים, פועלים חקלאים וכ־30 נשים, ביניהן שתי זונות רשמיות ששירתו את הצבא המצרי.

מאז 1967 נטש רוב האוכלוסיה את המקום. הנוטשים יצאו למחנות־פליטים בקאהיר ובערי הדלתא. שם נפתחו בתי ספר לילדים, ואילו בתי־האולפנה שבאזור התעלה נסגרו. בכל זאת נותרו חקלאים רבים, בעלי קרקעות ומספר ניכר של משפחות שלא עזבו את האזור. הממשלה המצרית שילמה 12 לי"מ לחודש — תמיכה במשפחות הפליטים הדרות במחנות שליד קאהיר.

במלחמת־ההתשה נטש גל נוסף את ערי התעלה ונות־רו בהן רק אנשי השירותים, ששירתו את הצבא המצרי, והחקלאים, ששמרו על שדותיהם וסיפקו אספקה טריה לצבא. מסתבר שהיה צורך ברישיון מיוחד מטעם הצבא להישאר בערי התעלה ובכפריה.

משפרצה מלחמת יום־הכיפורים ברחה שארית הפליטה ורק בעלי מום והחקלאים לא נטשו את האזור. מאוכלוסיה של 20,000 איש נותרו מאות בודדות. גם מהם גזרו המצ־רים לשלול את המים — סם־החיים לאדם ולבהמה. נראה כי בכך ביקשו המצרים להכביד על הבעיות הלוגיסטיות של צה"ל בהותירם את ה„טורעה" ללא טיפת מים.

(המשך בעמוד 18)

כרטיס חבר ב„איחוד הסוציאליסטי", רבים כאלה נמצאו במשרדי המפלגה בפאיד.

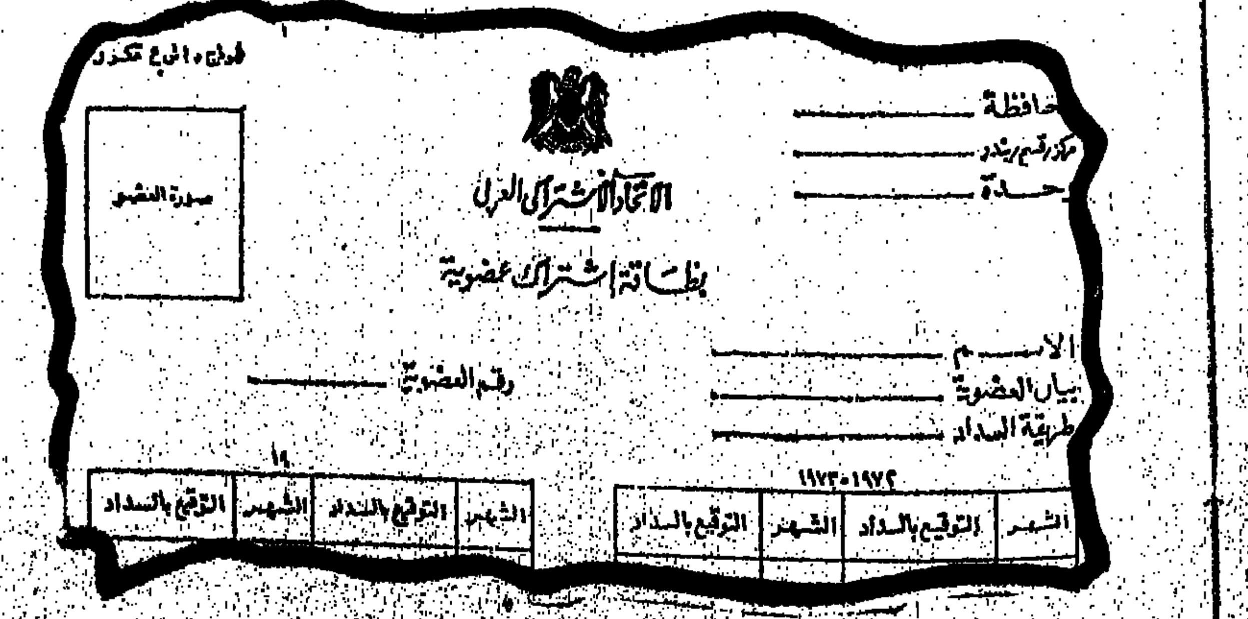
محافظة
مركز/قسم/بندر
وحدة
الاتحاد الاشتراكي العربي
بطاقة اشتراك عضوية
صورة الشخص
رقم العضوية
الاسم
بيان العضوية
طريقة السداد
١٩٧٢-١٩٧٣

الشهر	التوقيع بالسداد	الشهر	التوقيع بالسداد	الشهر	التوقيع بالسداد

סיפורים יפים במלחמה מכוערת

נקלעתי אל המלחמה כמעט במקרה והיא הראשונה שאני חי אותה על בשרי. עשיתי כשבועיים בשדה הקרב בסיני וממערב לתעלה. רוב החוויות שאני נושא עימי אין מקומן על הדפוס. מלחמה היא חוויה טראומטית. משקעיה עוד ישובו לצוף מול עיני. מראות האימים ושדה הקטל, אלה אולי הזכרונות היותר חזקים והיותר משמעותיים שאני נושא עמי.

*

מלחמה היא שעתם הגדולה של הכתבים הצבאיים. לא שלי.

הם כובשים את הכותרות ונקראים בצמא ע"י אלפים המחכים לכל מלה מן הנעשה בחזיתות. ערפל כבד וצנזורה חמורה מכסים את המלחמה, וכך הופכת כל מלה המועברת מהחזית ליקרת מפז ולנושא לפרשנויות ופירושים אין-ספור.

הרבה עיתונאים מודעים לכך, ואכן הם הופכים למעיין נובע ונותנים דרור לדמיונם היוצר.

עלי הטילה המלחמה אלם. עשיתי מאמצים ניכרים לחיות מעודכן ולהגיע למרכזי האירועים תוך התרחשותם. אך כשהייתי צריך לספר על כך היו המלים נעתקות והיד רועדת. הקרב היה מר והמלחמה נוראה. גם בקרבות שנסתיימו בנצחוננו. כיצד אוכל „להעביר" סיפורים יפים על מלחמה מכוערת? בתוך כיעור המלחמה היו האנשים. רוחם, אומץ ליבם ומעשיהם הם שעוררו אותי בכל-זאת לכתוב. חוויות המלחמה הן חריפות וחזקות ולכן גם המלים גבוהות. והמלים על האנשים האלה והצבא הזה תמיד נשארות קטנות. בכל דכאון המלחמה — סיפור הלוחמים הוא נאצל.

*

אני מבקש לשכוח ולהדחיק את מראות המלחמה.

בתוך עשן המלחמה ועשרות הנפגעים הנפש שוקעת, וערכם של החיים יורד. אך כשאתה שב אל העורף ואל החיים הרגילים אתה שב למדוד את הדברים בפרופורציות הנכונות, ואז התמונה הולכת ונעשית קודרת. דמויות חברים שנפלו שבות אליך והמלחמה נפרטת לפרוטותיה הקטנות, הקשות והמכאיבות, המכוערות.

*

רבות מן הכתבות שהעברתי מן החזית נפסלו. גם אלה שנשארו היו קטועות עד להרגיז. התפקיד שממלאת הצנזורה ודובר-צה"ל בעת מלחמה הוא סבוך וקשה. עליהם לקחת בחשבון שיקולים מודיעיניים, מדיניים ומוראליים. וכך נפסלו סיפורי קרב שהבאתי, סיפור הצליחה, סיפור על המעוזים, ראיון עם קצין מודיעין ועוד כהנה וכהנה. גם ביומן זה יש לשמור עדיין על מגבלות הצנזורה.

יום א' 7.10.73

את „טבילת האש" שלי ככתב צבאי אני עובר בבית"ח החדש בצפת. קור הרוח והיעילות של הצוות הרפואי „קונים" אותי, אך מראה הפצועים מעביר בי חולשה. על החולשה אתגבר במשך המלחמה, אך מאמציהם ויעילותם של הצוותות הרפואיים בשדה הקרב היו לנושא חוזר ונשנה להתלהבותי הכנה. אכן, הסיעוד והטיפול בנפגעים בצה"ל הוא בית-ספר לכל העולם.

אני קולט סיפורים ראשונים של אנשי השריון, המבהירים לי עד כמה חמור הוא המצב ברמת-הגולן. מהצהרות דובר-צה"ל בחדשות, אני מבין שיש לגנוז שיחות אלה כמו רבות אחרות בהמשך.

בשעות הצהריים אני נוסע אל אחד מבסיסי חיל האוויר בצפון. המלחמה „השקטה" והסטירילית שמנהל החיל הזה נותנת לך לחשוב שאולי בכל זאת זה רק משחק שיעבור במהרה. אני מלווה 2 חילוצים של טייסים מעומק מערכי האויב, חילוצים שהסתיימו בהצלחה.

יום ב' 8.10.73

החבורה הקטנה של „על המשמר" עושה מאמצים ניכרים להוציא עיתון ראוי לשמו. בעוד כל העתונים הגדולים כבר מפעילים צוות פרשנים צבאיים וכתבים בחזית, ניזון „על המשמר" מכתבי „דובר צה"ל" ומנהל את המלאכה ללא כתבו הצבאי, המחפש עדיין מטוס מבאדלונה, שם הוא שוהה עם נבחרת הכדורסל. בשעות הצהריים מגיע סוף-סוף ישראל פז ואני מחליט לחפש דרך לרדת לסיני. בינתיים אני יוצא לסקר את ההתנדבות ואת הנעשה בחברות התעופה האזרחיות.

קשה לי לוותר על חיל-האוויר.

אני עושה מספר שעות במרכז העצבים של החיל.

זאת משפחה נהדרת עם בנים נפלאים. אין זאת ברית דמים ועקבות הקרב האכזר והרעות שבאה באש לא ניכרות כאן. זאת משפחה מיוחסת, נקיה, מגולחת ולבושה מדי א'.

אך זאת משפחה אינטימית, בה כל אחד מכיר את כל-אחד ומפקד החיל מכיר אישית את כל טייסיו.

מתקבל דיווח על סיכום האבידות — במטוסים וטייסים — . של 48 השעות הראשונות למלחמה. גם בשביל סטאטיסטיקה זה הרבה לגבי מה שהורגל עד כה חיל האוויר שלנו. כאן מכירים את השמות אחד אחד. רבים מהם עוד מוכרים לי מהשירות הצבאי.

הבלימה הזאת היתה קשה להחריד. לא בקלות ביצע החיל את משימתו בבלימה. לעצור צבאות כאלה אדירים תחת מסך כזה של טילים. „תצילו את מדינת ישראל!", אמר להם מפקד בכיר ביום הראשון. והאלוף המשופם הזה של חיל האוויר, בני פלד. אתה חושב לעצמך שכל בן-אדם היה מתמוטט מעייפות ומגודל הצער. ואילו היהודי הזה שקט ויעיל כמו תמיד; מעשן „אירופה" בשרשרת ושותה קפה מכוס גדולה. מקמץ במלים ונעזר בתנועות ידיים.

הכתבה שלי על חיל האוויר נפסלת על-ידי הצנזורה.

יום ג' 9.10.73

אני יוצא בטיסה אל החזית. היכרותי עם הנעשה בחזית הדרום היא

אפסית. גם היערכות הכוחות, התוכניות והמפקדים אינם מוכרים לי. אני מחליט להקדיש את היום הראשון לקורס מזורז בחדר המלחמה של האלוף שמואל (גורודיש) גונן. אוסף כזה של קצינים בכירים במקום כל-כך קטן לא ראיתי מעודי. „סגני האלופים מגישים פה תה ואלופי משנה את העוגות", מתלוצצים רבי הסרנים שנותרו ללא מעש.

איך חודרים את כל החומה הזאת של חמורי-הסבר? אינני מכיר כאן איש. אלי לנדאו, כתב צבאי מנוסה, בא להושיעני. בכמה דקות אני משתדל להבין את שהתרחש עד בואי, קצת סודות, קצת עצות ואני מתחיל לתפוס את קצה החוט. כאן אין עורכים מסיבות עתונאים ואין זמן לשאול שאלות. אתה צריך ללמוד להבין ולהכיר את הכל בעצמך. וכאן לכל מפקד — מספר, ולכל מקום — שם מיסתורי ומוזר. צריך לפענח את שמות הקוד, שמות ומפקדים שמאוחר יותר נחרתים עמוק בזכרונך.

בהפוגות אני נפגש עם חיילים ויוצא אל יחידת נ"מ שהפילה אותו יום 2 מטוסי „מיג".

אחה"צ אני כבר כמו דג במים עם מספיק היכרויות כדי לחדור אל חדר המלחמה וליהנות משירותי המקום וממתיקי הסוד.

אחרי חיוכים ממושכים נעתרים לי אנשי הטלפרינטר ומעבירים שתי כתבות ראשונות אל דובר צה"ל.

השהות בחדר המלחמה המרכזי היא מחכימה. אתה מצוי בכל הנעשה בחזית, ומעודכן עד הפרטים הקטנים, אך בתוך הערפל של הודעות דובר צה"ל ואיסורי הצנזורה אין תועלת רבה לשהותי כאן. כדי להשיג סיפורי צבע, אתה צריך להיות עם החבר'ה בתוך הקרב, לא עם חוליית הפיקוד ולא עם האלוף. אך בשדה הקרב הסיכון רב יותר והסיפורים קטנים יותר. רוב העיתונאים מעדיפים להצטופף סביב מפקדי העוצבות או לאסוף סיפורים מחיילים החוזרים מן הקרב.

אני ממשיך להתלבט בין הצורך שלי, ככתב יחיד של העיתון בחזית הדרום, להעביר דיווח יומי ומעודכן מן הנעשה לכל אורך החזית הזאת ובין הרגשתי כי מחובתי להימצא עם הכוחות בשדה ולספר את סיפורם.

אצל קלמן

בחדר-המלחמה של קלמן מגן האווירה הרבה פחות פורמלית והחשדנות כלפי אנשי ה„ממלכה השביעית" — מעטה.

קלמן, גבה-קומה, רחב כתפיים, משופם ואף פעם לא מסורק — רחוק מלהיות מנהיג מלידה. אין לו „חבורת-עיתונאים" צמודים שיאדירו את שמו.

שקט מאוד, יעיל מאוד. „איש מטה מעולה", אומרים עליו.

היו לו רגעים קשים, קשים מאוד, במלחמה הזאת, אך אף פעם לא הרים קולו. הוא רוכן על המפה. עושה „רבע חושבים" ומציע את דרכו. יש לו קול עבות, חם, צרוד קמעה, היוצא ממעמקי הבטן. אנחנו חוזרים קרוב לשעה 2.30 אחר חצות. חבורת הפיקוד מחכה לו בסבלנות. „קלמן הגיע". מתחיל תדריך קצר ושאלות הבהרה. הוא מסביר הכל בקיצור ומשאיר לפיקודיו מרחב תימרון והחלטה. רק על נושא אחד הוא חוזר פעמיים: „אני רוצה שתעברו את היום ללא נפגעים. יותר לאט, יותר בזהירות. האנשים חשובים לנו".

אינני יודע בדיוק מה הביא אותי לפי-תוב, מכל הגנרלים, דווקא על קלמן. אפשר שהיותו מבוגר, רציני ושקט בתוך כל החבורה הסוערת הזאת, היא שמשכה את ליבי. ב־3 לפנות-בוקר מסתיים התדריך למפקדים. וב־5.00 קלמן כבר בחדר-המלחמה, כדי ללוות את כוח-השריון הנצנחים.

ב־6.30, כשהסתבר שהכל הולך למישרין, הוא מזמין מטוס ויוצא לסיור בגיזרה.

אני לומד לעקוב אחר התרחשויות בגיזרה באמצעות מכשיר הקשר, דיווחי המצב, יומן-המיבצעים, גיוון מקציני המטה ומשתדל להבין את הגיזרה על בעיותיה.

הטייס בביצות

עשרה מן הבחורים יצאו לחלץ טייס שנחת באיזור הביצות בגיזרה הצפונית, כשרגלו וידו שבורות.

מאת משה טלמון

קצין וסגל שנמלטו ממעוז שנכבש בגיזרה-הצפונית עשו דרכם כדי להתחבר אל כוחותינו. לפתע הבחינו בטייס צונח ופתחו בריצה כדי לחלצו. מן העבר השני רצו למקום אנשי הקומנדו המצרי. השניים מקדימים ואגב חילופי אש בסוגים המצרים. השניים מתחילים לסחוב את הטייס הפצוע, אך לאחר מספר פסיעות הם שוקעים עד המותניים בבוץ. הטייס מציע להכין מחבוא, לסמן את המקום במדוייק ולהשאירו במקום. הברירה אכזרית, אך זהו הסיכוי היחיד.

נפרדים. הקצין יוצא ראשון לדרך. הסמל נשאר עם הטייס. כעבור שעות אחדות, כשנדמה שהמצרים שוב אינם מאתרים את מחבוא הטייס, הוא משכנע את הסמל, כי מוטב שייצא גם הוא לדרך. השניים מגיעים אל כוחותינו ומדווחים. עשרה בחורים יוצאים מיד אל נקודת הציון, שהיא דרך ארוכה וקשה בתוך איזור הביצות. השטח פתוח וחשוף. מתקדמים באיטיות מרגיזה. מגיעים עד 300 מ' מנקודת הציון. קרב מתפתח עם אנשי קומנדו מצריים. הם כנראה איתרו את מקום מחבוא הטייס וכיתרו אותו. מספרם מגיע שם למאות. הם מצויידים בנשק כבד.

אחד הבחורים נפגע קשה. הצוות אינו מוותר. אך לאט לאט מסתבר שהקרב הינו חסר סיכוי. נאלצים לסגת.

הטייס נותר לבד בתוך הביצות.

עוד ימים רבים לאחר המקרה, ביקשתי לדעת מה עלה בגורלו של הטייס. איש לא ידע להגיד בבירור. „סיכויים רבים לא נותרו", אמר מישהו. משום מה, החלטתי שמסתירים ממני את סופו המר של הסיפור.

הבוקר נסעתי עם טייס מאותה הטייסת והוא החל מספר על „טייס שנולד מחדש" — אחרי שהכל ספדו לו. נודע, כי שמו מופיע ברשימת השבויים-הפצועים שמסרו המצרים לצלב-האדום. זהו האיש. הרי לכם — מצאתי Happy end גם במלחמה.

בית הקברות המושיע

אני נפגש עם ניצולי המעוזים, עם טנקיסטים ואנשי חרמ"ש שעשו בשבת אחר-הצהריים נסיונות נואשים לעצור את הפלישה הגדולה.

קשה לעכל. רובם הלומי קרב.

לא כולם מצליחים לתאר את אשר ארע.

מאלה שחזרו למסלול, אתה שומע תיאור תמציתי ומדוייק מה אירע.

הם כולם ילדים...

„אתם יכולים כבר להכין משאית של צל"שים בשביל החבר'ה שלנו שנותרו שם" — מישהו פולט.

ישראל מדמוני, הסמל השחרחר, הגיע למעוז עם פתיחת האש, הצטרף ליושבי המעוז ולחם איתם עד יום א' קרוב לחצות. „גלים גלים תקפו המצרים ונהדפו ממרחק של מטרים אחדים. הם עמדו מעלינו וצעקו: „נשחוט את היהודים! נהרוג את כולם!" „כוס-אוחטוק", הראיתי להם מה זה לשחוט את היהודים."

קרוב לחצות אזל הנשק. נותרו לכל אחד מאיתנו מספר מחסניות ו־2—3 רימונים. יצאנו למסע. אחרי שעלינו על מארב נסוגונו חזרה לקנטרה ומצאנו מחבוא בבית-קברות מוסלמי, כשסביבנו יחידות של חיילים ושריון מצרי.

לא כולם זכו להגיע. „הם ידעו את נתיב הבריחה שלנו. עלינו על מארב וחטפנו חזק. הפצועים קשה ביקשו להישאר. הם ביצעו את הרתק והצילו את חיי השאר".

המרסי הזה שהגיע היום דרך הביצות. הוא לא יודע כמעט עברית ונותר לבד במעוז עם אש תופת. מוקף מאות מצרים. מרוב בהלה איבד את הכיוון. הוא יצא מן המעוז, חזר ואמר: „יש בחוץ אש נוראית והמון מצרים". יותר לא שמענו.

ופתאום, אחרי שעות ארוכות, וכמו מתוך חלום, הוא הגיע אלינו ואמר: „אני הזייל מהמעוז". מחבקים אותו, מלטפים אותו והוא בוכה...

אי-אפשר לפרסם עדיין את כל הסיפורים. על הסיפורים המעטים שנגמרו בכי טוב מתנפלים עשרות עיתונאים. קצת מוסיפים, קצת גורעים, והסיפור מתאים לפרסום.

אני מחליט לנצור את כולם במחברת המלוכלכת שלי.

המארב הארוך בדרך למוצב החוף

מפקד פלוגה צעיר עם תחבושת גדולה על הראש. אני שואל „כיצד?" ושומע סיפור על קרב מר וקשה, חסר סיכוי כמעט, שניהלה יחידה מעולה — במשך יום תמים מול יחידה מצרית המחופרת היטב והמצויידת בנשק רב: טילים, מרגמות ורובים טלסקופיים. הקרב התנהל לאור היום ובשטח מישורי.

המ"פ אינו חוסך ואינו מסתיר. הוא מתאר בשפה יבשה את אשר קרה. איך נדלקו חבר'ת וגילגלו עצמם אל תוך המים, איך הצלפים פגעו במצח ואגב כך מנתח את שגיאות הקרב.

עם רדת היום, באה נסיגה מכאיבה.

„אני מספר לך את הסיפור כי אחד מהלוחמים היה גם-כן מקיבוץ של השומר הצעיר". היה.

מסגן אני שומע שהמ"פ נפצע בראשו. כובע הפלדה הציל אותו ממוות בטוח. הוא סירב להתפנות וניהל את הקרב עד תומו.

מי זה משוגע להסתער בשטח פתוח כזה ותחת אש תופת.

למרות שהחבורה הקטנה נסוגה עזבו המצרים בחסות הלילה את המקום.

הקרב הארוך שבר אותם.

„ספר משהו יותר מעובד. סיפור כזה אסור להעביר" — אני מבקש. המ"פ מספר על הימים הראשונים. על מירדפים מוצלחים אחר אנשי קומנדו מצריים. בו ברגע מתנפל עלינו קצין בדרגת רס"ן, תוקף את ניירותי ודורש תעודות. הרס"ן הנרגש, שידע את גורל אותו קרב, חשש מ„פיטפוטיו" של המ"פ. מאוחר יותר קיבל את הסברי ואף נתיידדנו.

„תעבירו סיפורי גבורה ומוראל"

„תעבירו סיפורי גבורה ומוראל", ביקשו נציגיו של דובר-צה"ל. כשהתארכה המלחמה, ביקשו לשים את הדגש יותר על יחידות עורפיות. אנחנו משתדלים. קצת קשה. אחרי הכל, מדובר במערכת קשה ולמלחמה מאות סיפורים. עצובים ומראות אימים, ואנחנו כאן כדי להעביר סיפורים משמחים...

חבורת העיתונאים בגיזרה הצפונית היתה לי לעזר רב בעצה ובסיוע, בסיונם של הוותיקים, שעוד סקרו את מלחמת ששת-הימים. הוליך את עצמו כמעיל, צבי קפלר מ„ידיעות אחרונות", חנוך ברטוב מ„מעריב", אלכס אנסקי מ„גלי צה"ל", חיים מלמנה, זאב צחן, יואל צורי משידורי-ישראל (רדיו) ובציה פרינץ וישורון נור מהטלוויזיה. משתדלים לשמור על הוראות-הקבע של הצנזורה, מעבירים צנזורה עצמית, כולל הצגת החומר בפני קצין-הבטחון שבמקום. גם לאחר שעברתי את כל אלה לא „הלך" לי ושניים מתוך שלושת הסיפורים שהעברתי באותו יום לא ראו מעולם אור. אפילו סיכום היום, שזכה לפירסום — נחתך באכזריות. הדברים הוצאו מהקשרם ומה שנותר היה יבש וקלוש.

שיחה אחרונה עם רפי אונגר

בלילה אני תופס „טרמפ" בטיסה אל הפיקוד-המרכזי, משם ניתן להעביר את הכתבות בטלפרינטר אל „דובר-צה"ל".

אני נפגש עם רפי אונגר, שהיה יומיים בזחלים בגיזרה הדרומית וחזר אחה"צ לשדר את כתבותיו.

מתעדכנים, מחליפים רכילות. רפי יודע לחדור לכל „חור", ובבטחון שאין למעלה כמוהו. שיחת האלופים מתארכת. אגב-כך מעלה רפי את הנושא: „היכן חיונית יותר הימצאותו של כתב-צבאי; בין הלוחמים בתוך הקרב או בחדרי-המלחמות וחוליות הפיקוד?"

ההתלבטות מוכרת. הסיכון ידוע. רפי מכריע לחזור לזחל"ם. כשיוצא לבסוף האלוף אברהם (אלברט) מנדלר מחדר-המלחמה „מסתער" עליו רפי כשהמיקרופון בידו, אלברט מביט סביבו בחיוך ממזרי ואומר: „מה אתם חושבים, שאני אריק שרון שאערוך פה מסיבות-עתונאים?" וממשיך בדרכו. רפי אינו מוותר ומקבל את תגובתו של אלברט. מאוחר יותר, התיידד עם אלברט ויצא איתו חזרה לגיזרה הדרומית. כעבור יומיים היכתה אותנו השמועה על פגיעה ישירה בזחל"ם שלהם. תחילה ניסו להסתיר. אמרו שרק נפצעו. אך העובדה שקלמן מגן נעלם בבוקר אחד מהגיזרה שלנו, לא הותירה עוד מקום לספק. אלברט ורפי נהרגו.

החבורה של פ.

„אפשר להצטרף?" אני שואל את גדעון, קצין מילואים שהתחנך בקיבוצי. „בבקשה! אבל כדאי שתדע שאנחנו בקו הראשון ממש. יש ארטילריה, זה מסוכן ויש נפגעים" הוא משיב לי.

„קונה! נמאסו עלי חדרי-המלחמות. צריך להביא גם את הסיפור על החבר'ה ששם", אני אומר.

גדעון עוד מבקש לדעת אם יש אישור לכך ואם אני מצוייד כהלכה בחגור, כובע-פלדה ונשק.

החבר'ה מקבלים אותי בשמחה. קונים סיפורים „מן העורף" ומוכרים הרבה חוויות טובות. אחרי שעה קצרה אתה אחד מהם. אני מחלוחה לתצפיות של סיירת-התשובה עם גבי מן הקיבוץ השכן, עם רוני, עם ונציה, שותף מחויות נתנו אכזיב הוא [illegible] לחיי שלנו [illegible] ערב ולסע [illegible] בשעות אחרות אני מתקפל בתוך הזחלים עם איתן, יובל, בועז, עוזי, מוטי ואחרים, שאת סיפורם עוד אספר באחד הימים. שלושה ימים אני איתם ביום ובלילה, מתנהלת כאן מלחמה סטאטית. „אין לך כאן ביצר לסיפורים", מתלוצצים הללו ומסתתרים מאחורי קפל-קרקע. עוקבים אחר תנועות האויב ונכנסים בשעות קבועות כמעט לקרבות ארטילריה ושריון עם האויב, בהפוגות אוכלים משהו. שונאים את הזבובים הנטפלים במיוחד אל השפתיים ומוצאים גם זמן לשיחות על הכל. במיוחד מוטי שמעריץ כל כך את מאירק'ה פעיל...

שיגרה של קרב.

לא בשבילי. לראשונה בחיי, אני מתקפל מפחד בתוך זחל"ם כשמסביבי הפגזות מטווחות היטב. הזחל רועד כולו והפגזים הארורים ממשיכים ליפול ולהשאיר צלקות אפורות-לבנות בחול הצהוב. המצרים הארורים יודעים בדיוק את מיקומנו. אני לומד לזהות את יציאת הפגזים ולקלוט את שריקתם המתקרבת. רק הנהג של המח"ט, שלמה, הר-אדם מגבעת-ברנר, יש לו שוחה אישית לתפארת. אבל הוא כל כך גדול שהרסיסים תמיד נופלים בסביבתו. הוא נפצע קל אך נשאר איתנו. מפחד. מי לא? כעבור שלושה ימים הוא נפצע שוב ומתפנה. אני עוקב במשקפת גדולה אחר המצרים ומזהה בבהלה על הסתערות חי"ר. הם כמה מאות מטר מאיתנו. החבורה אינם מתרגשים. אני מתפעל מהארטילריה. מהדיוק, מהעבודה השחורה ומהעובדה שזו מצליחה לשתק את מקורות הירי המטווחים עלינו בדיוק כה רב.

הייתי רוצה עוד לספר הרבה על שלושה ימים אלה, על פ., שהוא שועל-קרבות ותיק ובעל הומור מיוחד; על בקימר הכל-יכול שתמיד הכין לנו סלט ותה חם כשחזרנו בערב ותמיד אפשר היה למצוא אצלו שמיכה ומעיל-רוח; על בגישנו מהתותחנים, שעוד לחם במלחמת העולם השניה; על עבוס שצעק „טיל!", נשכב והטיל חלף אולי 20 ס"מ מעליו; על אמנון מלך הבדיחות משובל שהצליח לשכנע את קצין-המבצעים שכל משאית מצרית בטוח זהו „ריכוז רציני" שכדאי לדפוק, ואחר-כך מכוון את הפגזים בנאמנות ומחלק שבחים וקללות לכולם.

על מי לא?

כעבור שלושה ימים אני עוזב את הגיזרה כדי להצטרף לכוח הצולח את התעלה בגיזרה המרכזית.

(המשך בעמ' 19)

למה הם מתכוונים כשהם אומרים...

מאת ד"ר רפל בנקלר

עומדים אנו כעת בשלהי המזועזעת שבמלחמות ישראל. התותחים שוב אינם יורים, פחות או יותר, ומונחי המשפט הבין־לאומי מתחילים לעלות ולהיות מוזכרים ביתר תכיפות. בשורות אלה יש מן הנסיון לשמש מעין מורה־דרך (עד כמה שהדבר אפשר בלי דיון רציני) בסבך זה.

המלחמה, כמכשיר של מדיניות־חוץ, אסורה על־פי ה־משפט הבין־לאומי. אף־על־פי־כן — מלחמות ישנן. המשפט הבין־לאומי, כמערכת נורמות להתנהגות בין־מדינתית, אינו יכול לטמון ראשו בחול ולומר: המלחמה אסורה, ולכן — אם היא פורצת — אינני מכיר בה, לגבי היא אינה קיימת. למעשה, עיתות מלחמה הן הדורשות יותר מכל תקופה אחרת את התערבות המשפט הנורמטיבי. לכן קיים ענף שלם ב־מב"ל המכונה דיני המלחמה, שמטרתו לעשות עד כמה שיותר אנושית את התופעה הבלתי־אנושית ביותר. כל מלחמה מסתיימת אי־פעם. המטרה העיקרית של המב"ל היא להגיע לידי שלום, או לפחות לסיום המלחמה. כללי ההתנהגות הבין־מדינתית בעניין זה מכונסים בענף אחר של המב"ל, המכונה יישוב סכסוכים בדרכי שלום. ענף זה הוא, למעשה, היפוכה של המלחמה; האחרונה היא המשך המדיניות באמצעים אלימים; הראשון: המשך המלחמה בדרכים מדיניות. ופי כל ההתנהגות הבין־מדינתית (אפילו שיתוף הפעולה) אינה משהו מעין מלחמה בין אינ־טרסים!!!

סיום לוחמה

קשה, קשה מאוד לדעת מה יילד יום. אף־על־פי־כן נראה, כי אולי נזכה לכל מה שלא זכינו עד כה בארבע מלחמות ישראל: לשלום כלשהו. אך שלום הוא רק אחד מסוגי סיום הלוחמה בין שני צדדים אויבים.

הפסקת אש

הפסקת אש (cease-fire; cessez-le-feu,) או הפסקת מעשי־איבה (suspension d'armes) (cessation des hostilités). זוהי הפסקה הדדית של פעולות המלחמה בין מדינות לוחמות, כתוצאה מהסכם, או כתוצאה מסוף המלחמה. מונח זה בא לציין שלוש תופעות:

א) הפסקה של פעולות המלחמה בצורה מקומית לתקופה קצרה (למשל, לשם פינוי נפגעים).

ב) הפסקת פעולות מלחמה בהיקף נרחב יותר ולתקופה יותר ממושכת, שאינה מביאה לקץ המלחמה, שהושגה במסגרת הסכם של שביתת־נשק.

ג) הפסקת המאבק המזויין, שנושא איתו יצירת מתרש דה־פאקטו של מצב שלום, בלי שהסכם פורמאלי כלשהו נחתם על־ידי הצדדים הלוחמים.

המצב הנוכחי שלנו הוא מעין תערובת של לפחות שניים מן הסוגים דלעיל: הסכמה של שני הצדדים (בעצם קבלת ההחל־טות 338 ו־339 של מועצת־הבטחון), אם־כי לא נקבע סייג בזמן להפסקת־אש זו ומעצם מטרותו, לפתוח במו"מ בין הצדדים, היא נועדה להיות בלתי־מוגבלת ולמעשה — הסוג ה־שלישי של הנ"ל.

שביתת־נשק

שביתת־נשק (armistice) זהו מונח שלא הופיע עד לאמצע המאה ה־18. בדרך־כלל משתמשים בו כיום לציון הפסקת־אש מוסכ־מת זמנית, המשאירה בעינו את מצב המלחמה. מובן צר יותר של המונח נבדל מהפסקת־אש בכך שהשניה מציינת תקופה קצרה ש־מסתיימת בהסכם בין המפקדים הצבאיים של שני הצדדים, בעוד ששביתת־הנשק, למרות שגם היא ארעית באופיה, הרי היא נעשית לתקופה ממושכת יותר ולהיקף נרחב יותר ואשר, בהתאם לנסיבות, מסתיימת בהסכם בין המפקדים הצבאיים או באי־הכוח של הרשויות הפוליטיות של המדינות היריבות.

שימוש נוסף למונח זה הוא האמנה או ההסכם הנחתם ואשר מטרתו להשיג שביתת־נשק, למשל הסכמי שביתת־הנשק משנת 1949 בין ישראל לבין מצרים, ירדן, לבנון וסוריה.

שלום

שלום (peace; paix) הוא מונח, אשר עד כמה שיהיה הדבר מוזר, אין למצוא לו הגדרה חיובית, אלא על־דרך־השלילה בלבד: היעדר מלחמה, מצב שלום: מצב קיים בין שתי מדינות או יותר, אשר אינן או שוב אינן במלחמה. לכן, הסכם שלום — הוא הסכם שמטרתו לשים קץ למלחמה בין המדינות החתומות עליו.

יש לציין, כי בזמן האחרון לא נרשמו שום הסכמי שלום בין צדדים לוחמים. כך, למשל, לא נכרת כל הסכם שלום בין בעלות־הברית לבין גרמניה, אחרי מלחמת־העולם השניה (דבר שנעשה בתום הראשונה) והסכם השלום שבין ארה"ב לבין יפאן — בריה"מ לא הצטרפה אליו. הסכמי שביתת־נשק היו הרבה יותר מצויים: לא רק בין ישראל לבין ארבע משכנותיה ב־1949, אלא גם בדרום־מזרח אסיה ובקוריאה. הצרה היא, שבאין הסכם שלום מפורש, יכול תמיד כל צד לטעון (דבר שעושים אותו הערבים זו הפעם השלי־שית, אם כי באף אחד מן המקרים בלא הצדקה מצד המשפט הבין־לאומי), כי אמנם היו הסכמי שביתת־נשק אך מצב המלחמה לא הופסק ולכן הם יכולים להפעיל זכויות צד לוחם, למשל בעניין זכויות מעבר (למשל, בנתיבי המים הבין־לאומיים כמו תעלת־סואץ ומפרץ אילת ובאב־אל־מנדב) וגם זאת ללא הצדקה.

בשבוע הבא:

החלטות מועצת הבטחון

מצרי־ים נהרות תעלות

דרכי מים בינלאומיות

ישוב סכסוכים בדרכי־שלום

אין סכסוך שנפתר בדרכים אלימות. אפש־רית הכרעה צבאית, הכנעה, כפיה — אך לא פתרון עצם הסכסוכים בדרכים אלימות. צו־רות שונות ליישוב הסכסוכים בדרכי־שלום (pacific settlement of international disputes; règlement pacifique des differends interna-tionaux) והן נבדלות זו מזו במידת ההתער־בות של גורמים זרים, שמחוץ למדינות היריבות, במציאת הפתרון.

הכרעה על־ידי ארגון או ועידה בין־לאו־מיים, דהיינו — קבלת תכתיב של אירגון בין־לאומי (כמו האו"ם) או של ועידה בין־לאומית (כמו ועידת ורסיי, שקיבלה את הס־כמי השלום של 1919, או ועידה בי"ל מסוג זה שהוצעה לפתרון הסכסוך במזרח־התיכון על־ידי צרפת). הכרעה מסוג זה היתה מקו־בלת בדרך־כלל בוועידה (או באירגון) של המדינות המנצחות, שהכתיבו „שלום" למדי־נה המנוצחת, (למשל קונגרס וינה (1815). ברור, שבמקרה שלנו עניין זה לא „יעבוד". אך אפשרית הכרעה בדרך החלטה של האו"ם. החלטת מועצת־הבטחון 242 (מ־22 בנובמבר 1967) ניסתה להכתיב עקרונות לשלום, אך לא את מהות השלום עצמו. סוג זה של הכ־רעה הוא בעל אופי פוליטי לעילא, בלי שלשני הצדדים לסכסוך, או לאחד מהם, תהיה אפשרות שוות־ערך להשפיע על מהות ההכרעה. ברור, שהכרעה מסוג זה היא פונ־קציה של האינטרסים המדיניים של המדי־נות המשתתפות בהכרעה — ולאו־דווקא של המדינות אשר את הסכסוך שביניהן היא באה לפתור.

בניגוד להכרעה הנ"ל, המתקבלת כפונקציה של אינטרסים מדיניים, ההכרעה השיפוטית או השיפוטית־למחצה היא הכרעה לפי קנה־מידה אובייקטיבי של המשפט הבין־לאומי או של עקרונות הצדק והיושר וכן על־ידי גופים ששני הצדדים אמורים לתת בידיהם את ההכרעה מרצונם החופשי.

בוררות

הבוררות (arbitration; arbitrage) היא הצורה העתיקה ביותר של הכרעה מעין־שי־פוטית בין שני צדדים יריבים. ההגדרה הטובה ביותר שלה מובאת בסעיף 37 של אמנת האג הראשונה (1907): „הבוררות הבין־לאומית מטרתה יישוב סכסוכים בין מדינות על־ידי בוררים לפי בחירתם על בסיס של כיבוד המשפט. על־ידי שופטים שנבחרו על־ידי הצדדים ואשר הם נתנו בידיהם את הסמ־כות לקבל החלטה מחייבת מבחינה משפ־טית". או הגדרת ממקור אחר: „דרך לפתרון סכסוכים בין־לאומיים על־ידי החלטה, המ־חייבת את הצדדים, שניתנה על־ידי צד שלי־שי, אשר לו העבירו הצדדים את סכסוכם לשם פתרון".

הבוררות קיבלה במרוצת הפראקטיקה ה־בין־לאומית צורות שונות. א) על־ידי ראש מדינה — למשל, האפיפיור או הקיסר בימי־הביניים, או על־ידי מלך בריטניה, או של נציגי שני הצדדים עם גורם שלישי, המכריע במקרה של אי־תמימות־דעים. ג) על־ידי בית־דין לבוררות, שבמשך השנים נהפך למ־מוסד יותר ויותר — אם בהסדרים אוויריים ואם בראשית המאה על־ידי בית־הדין הקבוע לבוררות בין־לאומית.

שתי הצורות האחרונות נהיו מקובלות יותר ויותר אחר אובדן יוקרתם של האפיפיור או הקיסר ודומיו. ישנם הסכמים רבים, אשר קובעים מראש בוררות על־ידי ועדות מעו־רבות, למקרה של סכסוך אפשרי. כמובן, שבדרך כלל עניינים המובאים בפני בוררות הם העניינים בעלי ערך משפטי או כלכלי ולא עניינים בעלי ערך מדיני או צבאי. אולם גם בוועדות המשותפות שנתכוננו לפי הסכמי שביתת־הנשק בין ישראל לבין 4 המדינות ערב אשר לראות כמידה רבה ועדות מסוג זה.

הכרעת דין

ההכרעה בדין (judicial settlement; règlement judiciaire) היא הצורה היותר ממוסדת של הבוררות. היא מתבטאת בעיקר בשני גופים, שבאו בזה־אחר־זה: „בית־הדין הקבוע לצדק בין־לאומי" שהיה נספח אל חבר־הלאומים (ו"ל) ו„בית־הדין הבין־לאומי לצדק", שהוא אחת מחמש הזרועות של האו"ם. אולם ישנם גם בתי־דין בין־לאומיים אזוריים או לעניינים מיוחדים (כמו לענין זכויות־האדם באירופה). ביה"ד הבי"ל לצדק, שמושבו בהאג, פוסק בעיקר בבעיות משפ־טיות ועל בסיס המשפט הבי"ל, אך גם על־פי עקרונות הצדק והיושר (equity; ex aequo et bono).

גם ישראל וגם מדינות ערב חברות בביה"ד של האג, ואלה כזאת גם חתומות על הצהרה של חובת קבלתו של שיפוט ביה"ד זה. אלא שכמו רוב המדינות בעולם, גם הן סייגו עצמן באי־הסכמתן למסור לשיפוט ביה"ד כל עניין שהוא מתחום ההגנה הלאומית ויש־ראל אף הוסיפה הסתייגות (שנקראת כיום בזארגון המשפטי — „הסתייגות ישראלי"), עיקרה — אין המדינה מקבלת חובת שיפוט בסכסוך בינה לבין מדינה שאינה מקיימת אתה יחסים דיפלומאטיים. לפחות מסיבה זו אין אפשרות שעניין הסכסוך המזרח־תיכוני יידון בהאג. מלבד הדרכים המדיניות והש־יפוטיות ישנן גם הדרכים הדיפלומאטיות, בכולן ישנו אלמנט זה או אחר של השתת־פות הצדדים ושל מעורבות צד שלישי.

שירותים טובים

שירותים טובים (good offices; bons offices), דהיינו: פעולה ידידותית של צד שלישי, אשר מציע על־ידי התערבות דיס־קרטית בסיס למיפגש שני הצדדים לסכסוך והמשתדל שהם יקבלוהו. את השירותים־הט־ובים יש להבדיל מן התיווך, בכך שהראשו־נים דיסקרטיים יותר והם מגבילים עצמם להביא את שני הצדדים לפתיחת משא־ומתן ביניהם, מבלי להשתתף בו.

דוגמה לכך אנו יכולים להביא מהצעת שווייץ לנהל את המו"מ בג'נבה, או את הצ־עת מקאריוס לנהל אותו בקפריסין.

תיווך

תיווך (mediation; médiation) היא פעו־לה של צד שלישי, אשר לפי בקשה או הסכ־מה של המדינות המעורבות, מחפש בדרך של שכנוע ראשית־כל להביא את הצדדים לידי התקרבות ומשא־ומתן, ולאחר־מכן להציע להם בסיס להפוגה ולהבנה או פתרונות ש־מטרתם לפשר בין האינטרסים המנוגדים, מב־לי לבקש לכפות פתרון זה.

התיווך נבדל מן השירותים־הטובים בעי־קר בדרגה, שכן בתיווך משתתף הצד השלישי גם בהצעת הפתרון. התיווך יכול להיעשות על־ידי אדם בודד (אישיות מכובדת בדרך־כלל), כמו דום מינטוף, למשל, שביקש לתווך בין הצדדים במזרח־התיכון; על־ידי מדינה — כמו, למשל, מה שמנסה כיום ארה"ב לעשות, אם־כי ספק רב הוא אם תימנע בסו־פו־של־דבר מכפיית הפתרון שתציע (בשות־פות עם בריה"מ); או על־ידי אירגון בי"ל או נציגו — כפי שהיה עם הרוזן ברנאדוט ויורשו ראלף באנץ' או ד"ר יארינג.

חקירה ודרישה

חקירה ודרישה (inquiry; enquête) היא שיטה המתבצעת על־ידי ועדה או טריבונאל המורכב לפי קריאתו של או לפי הזמנת הצדדים, שומע עדויות, מבקר במקום האח־רחשות, וחוקר כדי להגיע לעובדות המטריא־ליות, אופיין והתנאים שהתלוו אליהן, כדי לקבוע את האשם. זוהי, למעשה שיטה שבאה למנוע מראש סכסוך על עצם העובדות או להגיע לידי פתרון. למשל, שייטת רוסיה (צא־רית) פגעה בספינת דיג בריטית בסביבות שמוט טרפלגר; מאשר התקיימה החקירה והסתברה הטעות מיהרה הממשלה הרוסית להתנצל ולשלם פיצויים והסכסוך חוסל.

פשור

הפישור (mediation) הוא שיטה גבוהה יותר מאשר החקירה־והדרישה, בכך שהוא מוסיף גם גורם של תיווך. דהיינו: ועדות קבועות (לרוב ועדות קבועות מראש לפי הס־כמים בי"ל, אך גם שהוקמו על־ידי אירגו־נים בי"ל, כדי לפתור בעיות שהתעוררו), החוקרות את המצב בו נתונים הצדדים לסכ־סוך והמציעות דרכי־פתרון.

ראשית הפרקטיקה של שיטה זו בסידרת הסכמי בראיאן (ארה"ב עם מדינות הקונטי־נגט האמריקני) אך עיקרה בחבר־הלאומים ובאו"ם — למשל, הוכללו בהסכמי השלום והנייטראליות של אוסטריה.

אך השלב העליון ביותר של כל אופני פתרון הסיכסוכים בדרכי־שלום הוא המשא־ומתן בין הצדדים היריבים — ישיר או עקיף — כאשר המגע הבלתי־אמצעי לבסוף, מונע התערבות צד שלישי (על כל נטיותיו הפר־טיות לאינטרסים שלו־עצמו) ונותן את האפ־שרות לליבון מהיר של הבעיות ולמציאת פתרון הקל ביותר לשני הצדדים.

משא ומתן

משא־ומתן (negotiation; négociation), כשיטה של פתרון סכסוכים בדרכי־שלום, מוגדרת כבחינה משותפת על־ידי נציגים מוסמכים של שתי מדינות (או יותר), באמ־צעות שיחות בעל־פה או תקשורת שבכתב, של עניינים המעניינים אותן לשם יישוב סכסוך. זוהי, למעשה, הדרך הקצרה ביותר, כי שני הצדדים המעומתים, צריכים למצוא הסדר לבעיות בהם הם חלוקים, תוך מיזער הנגיעה באינטרסים של שתי המדינות.

המשא־ומתן יכול ללבוש צורות הרבה. הוא יכול להיות מו"מ ישיר, בלי נוכחות צד שלישי, או מו"מ בלתי־ישיר — בנוכחות צד שלישי, כאשר האחרון משמש כעין דוור, המעביר את חילופי הדעות, השאלות והתשו־בות בין שני הצדדים. אך אפשרי גם אופן משולב, כזה שהתנהל למשל ברודוס בשנת 1949.

מתוך 4 הסכמי שביתת־הנשק שחתמה יש־ראל עם מדינות ערב נערכו שניים — עם מצרים ועם ירדן — ברודוס. תחילה נפגש המתווך מטעם או"ם, ד"ר ראלף באנץ', עם שני הצדדים בנפרד ושימש כעין בלדר בין הקומות השונות של „מלון השושנים", בהן התאכסנו הצדדים השונים. כאשר הגיע המו"מ לשלבים יותר מתקדמים — נפגשו כבר שני הצדדים באולם אחד: בתחילה דיבר כל צד אל היו"ר, כדי שהדברים יגיעו אל הצד השני, אך לבסוף ויתרו גם על הסתייגות זאת. במו"מ עם ירדן חזרו על הפרקטיקה של המו"מ עם מצרים, אבל עם תוספת מעניינת ביותר: כאשר הגיעו השיחות לשלב מתקדם, הרי השיחות המעשיות לא התנהלו כלל ב„מלון השושנים", אלא בסדרת פגישות ישירות וח־שאיות בארץ־ישראל. הדברים הגמורים הם שהובאו לשיחות הגלויות, שהתנהלו ברודוס. השיחות עם לבנון היו ישירות לחלוטין והן התנהלו בראש־הנקרה ועם סוריה — ליד מחניים.

החלטת מועצת־הבטחון 242 (מיום 22 בנו־במבר 1967) אינה מכניסה כלל את גורם המו"מ, ולכן התנהל לאחר־מכן הוויכוח מה אופיו הוא ישא, וכבר אז היו פירושים שונים ל„נוסח רודוס". לא כן החלטה 338, מיום 22 באוקטובר האחרון. הדבר כלול בסעיף 3 של ההחלטה וגם הוא דורש הסבר.

באמצעות...

„באמצעות..." לו היתה החלטה נוקטת נוסח „...יתחיל מו"מ בין הצדדים באמצעות...", ברור היה, כי הכוונה הוא למו"מ בלתי־ישיר. אמ־צעות זאת היתה יכולה להתגשם במדינה מסויימת (למעשה, מה שעושה עכשיו ד"ר הנרי קיסינג'ר, כאשר רץ במשך מספר פע־מים בין גולדה מאיר לבין שר־החוץ המצרי וסגן־שר־החוץ הסורי, כשהוא מעביר מכאן לשם שאלות ותשובות, וכמובן מוסיף את הצעות התיווך שלו, או של ארצו). או שאף האו"ם יכול לשרת מטרה זו, למשל באמצעות שליחו המיוחד של המזכיר־הכללי, הד"ר גונאר יארינג. אולם...

בחסות...

„בחסות..." זו היה ניסוח ההחלטה: „...יתחיל מו"מ בין הצדדים בחסות מתאימה..." כלומר, המו"מ חייב להיות ישיר ורק החסות תהיה של צד שלישי, בחינת מתן שירותים־טובים של מקום. מובן, שגם עניין החסות המתאימה הוא מעורפל ונתון לפירושים. תחילה סברו, כי הכוונה היא לחסות או"ם או ועידה בין־לאומית, עתה הולך ומסתבר, כי ארה"ב „דאגה" לעצמה ואיפשרה מראש מו"מ בחסות וושינגטון. או אולי המינוח הלא־מפורש ניתן, דווקא, כדי לאפשר חסות מגוונת לכל אחד משלבי המו"מ.

אם־כן־ואם־כך הרי זו הפעם הראשונה ש־הוכנס לחלטה של האו"ם הגורם של מו"מ ישיר (או ישיר־למחצה) בין הצדדים, עם קביעה כמעט מדויקת של המועד: „...מיד, ובעת־ובעונה־אחת עם הפסקת־האש..."

אסורי מלחמה

עד־כה עמדנו על הדרכים השונות לסיום מצב של לוחמה. המשפט הבין־לאומי, כעק־רון, אוסר את עצם ניהול המלחמות (כמעט כל המלחמות, שכן ישנה הסתייגות מסויימת מאיסור זה בכל הנוגע למלחמת־מגן, מל־חמת־שחרור ומלחמת־אזרחים). השלום הוא המטרה הסופית, לכן המלחמה או השימוש בכוח־הזרוע או במלחמה הם אסורים. במיו־חד אמורים הדברים בשימוש בכוח־הזרוע כאמצעי של מדיניות חוץ.

באמצעי במדיניות־חוץ

איסור המלחמה כמכשיר של מדיניות חוץ, קיים למעשה בכל הזמן החדש. כבר „ספר הברית" של חבר־הלאומים מגנה אפשרויות כאלה (סעיפים 12, 13 ו־15), אולם רק הסכם פאריס (המכונה „הסכם בריאן־קלוג") מיום 27.8.1928 אוסר זאת לראשונה במפורש: „הצדדים החתומים מצהירים בהגיגיות, בשם עמיהם, כי הם מגנים את השימוש במלחמה לשם הסדרת סכסוכים בין־לאומיים ודוחים אותה כמכשיר של מדיניות לאומית ביחסיהם ההדדיים" (ס' 1).

מכאן ואילך חוזרת הדחיה של השימוש בכוח־הזרוע. אולם, רק „מגילת האומות־המ־אוחדות" (תקנון האירגון) תגור על זאת בכמה צורות; הן במטרות האירגון: „1. לק־יים שלום ובטחון בי"ל ולנקוט לתכלית זאת אמצעים משותפים ויעילים, כדי למנוע ולהר־חיק כל איום על השלום ולהשבית כל מעשה תוקפנות או כל צורה אחרת של הפרת השלום, ולהביא בדרכי־שלום ולפי עקרונות הצדק והמשפט הבי"ל, לתסדיר או ליישובם של סכסוכים בי"ל או של מצבים העלולים לגרום להפרת השלום" (ס' 1); והן בעקרו־נותיו: „4. כל חברי האירגון יהיו נמנעים ביחסיהם הבי"ל מאיום בכוח־הזרוע או מהש־תמש בו, אם כנגד שלמותה הטריטוריאלית או עצמאותה המדינית של איזו מדינה ואם בכל דרך אחרת, שאינה מתיישבת עם המט־רות של האו"ם (ס' 2).

פגיעה באוכלוסיה האזרחית

איסור הפגיעה באוכלוסיה אזרחית הוא אך פרט אחד בכל האיסורים על השימוש במלחמה. אולם, כאשר פורצת מלחמה, יש להבדיל הבדלה גמורה בין הכוחות הלוחמים לבין האוכלוסיה האזרחית. יתר־על־כן, מספר רב של אמנות נחתמו בעניינים אלה וישנן גם הבדלות בין החילות השונים, למשל הצור־תות הבלתי־לוחמים (כמו שירותים רפואיים ודתיים, שירותי הספקה, כתבים ועוד). בכל הנוגע לאלה ולאיסורים האחרים, ישנה התפתחות ממושכת במאת השנים האחרונות של כינוס דיני המלחמה. האמנות הראשונות היו תקנוני האג 1899 ו־1907 וכן אמנות ג'נבה 1949.

למשל, אסור לצד לוחם להכריח את אזרחי הצד שכנגד להשתתף בפעולות מלחמה המ־כוונות נגד ארצותיהם (ראה — היחס לתושבי ירושלים־המזרחית אזרחי ירדן, שפטורים מ־היטל בטחון). או — סעיף 25 של תקנון האג אוסר הפצצת ערים, עיירות, מגורים או מיבנים בלתי־מוגנים, וסעיף 26 תובע הודעה מראש על הפצצה לאוכלוסיה האזרחית, הע־שויה להיפגע בשל כך. סעיף 27, למשל, דורש הקפדה, שגם בעת הפצצה יש לנקוט את כל האמצעים שלא לפגוע בבניינים המ־קודשים לפולחן, לאמנות, ולמדע ולצדקה, לא לפגוע בעתיקות ובבתי־חולים, ואת אלה יש לסמן מראש. על הגנת נכסי תרבות בעת מלחמה נחתמה אמנה מיוחדת בהאג (14.5.1954).

איסור השמוש באב"כ

איסור השימוש באב"כ. אך אפילו ישנה מלחמה, יש לברור באמצעים שמפעילים, כדי לעשות את המלחמה לאנושית עד כמה שאפ־שר. למשל, אמנת סטרבורג משנת 1868 אס־רה על השימוש בכדורי דום־דום (דהיינו כדורים מתפוצצים, הגורמים לסבל מיותר ולא להרג „סתם").

תקנון האג 1899 ו־1907 אסר שימוש בנשק מורעל ובאמצעים הגורמים לסבל מיותר. בהמשכו יש לראות את הוראות ברית ורסיי (1919), בריתות וושינגטון (1922) ופרוט־כל ג'נבה (1925) בדבר האיסור בשימוש באמ־צעי לחימה מחניקים ומרעילים, גזים מחנ־קים ומרעילים (בעקבות הנסיון האיום של מלחמת־העולם הראשונה) ובנשק בקטריו־לוגי.

לאחרונה כונסו כל ההגבלות האלה תחת שם מאחד: איסור השימוש באב"כ (A.B.C.), דהיינו הפעלת אמצעים של השמדה המונית, שאינה מבדילה בין אוכלוסיה אזרחית לכו־חות מזויינים: נשק אטומי, בקטריולוגי, כימי.

פגיעה בשבויים ובנצולים

איסור הפגיעה בשבויים ובניצולים הוא השלב העליון במניעת סבל מיותר: לא רק פגיעות באזרחים, אלא גם באנשי הכוחות־המזויינים, כאשר שוב אין הם מזויינים ואינם יכולים להרע לכוח־המזויין שכנגד. המדובר בעיקר בהוראות סעיף 23 של תקנון האג: איסור השימוש ברעל או בנשק מורעל; הריגה או פגיעה בוגדנית באנשי האוייב או בצבאו; להרוג או לפצוע אוייב, אשר בהניחו את נשקו או באין לו עוד אמצעי־הגנה, נכנע ללא־תנאי; להצהיר כי לא יחוסו על חייהם של חיילי האוייב; להשתמש בנשק, בטילים או בכל האמצעים העלולים לגרום לסבל מיותר; להשתמש לרעה בדגל הלבן, בדגל הלאומי, או בסמלים או במדים של האוייב, וכן בסמלים של הצלב־האדום; וכד', כן מדובר בכל הוראות האמנות (במיוחד אלה של ג'נבה 1949, הרגת בשבויים או בניצולים, כמו מכלי־טייס שנפלו, או מאוניות טבועות או טרופות).

אמנת ג'נבה

מה אומרות אמנות ג'נבה?

אמנות ג'נבה 1949 הן הנוסחה המורחבת והמכונסת של הוראות האמנות שקדמו לה (כמו אמנות ג'נבה 1664 ו־1906 ותקנוני האג 1899 ו־1907) והן נתקבלו בוועידה דיפלומאטית, שזומנה על־ידי ממשלת שווייץ. הן עוסקות בבעיות שונות, שעיקרן הגנה הפצועים והחולים, הגנת שבויי מלחמה, הגנה אוכלוסיה אזרחית, כיבוד נייטראליות וכיו"ב.

אותנו מעניינות אותן הוראות, הנוגעות לפצועים ולחולים ולשבויים. האמנה הראשו־נה נוגעת בהטבת מצבם של חולים ופצועים מבין אנשי הכוחות־המזויינים בשדה־הקרב; האמנה השניה מטפלת בהטבת מצבם של אלה ושל ניצולי אוניות טרופות מבין הכוחות המזויינים. הן קובעות שתמיד יש לכבד ולהגן עליהם, בכל הנסיבות, למנוע התעללות, עלבון והפקרה. על הפצועים שנפלו בידי האויב, חלות גם הוראות של האמנה השלי־שית מדבר הגנת שבויי־מלחמה.

למשל, יש לאפשר תמיד הפסקת־אש לשם חיפוש פצועים והוצאתם משדה־הקרב, משטח נצור או מכותר (ראה — המצב המיוחד שנוצר עתה); אסור לפגוע במיתקנים רפו־איים, גם הקבועים וגם הניידים (למשל, אמ־בולאנסים, אניות ומטוסים, המסומנים בצב־עי השירות הרפואי הצלב־האדום ומשמשים לכך).

ההוראות מדבר השבויים הן רבות, ואולי כדאי לדון בהן בנפרד. אך כאן נציין את הסעיפים החשובים במיוחד.

סעיף 13 קובע שיש להגן על שבויי המל־חמה, ובמיוחד בפני אלימות ועלבונות. ס' 17 אוסר לשעבד אותם לעבודות־כפיה או להוציא מהם ידיעות בניגוד לרצונם. סעיפים 69 ו־70 מחייבים להודיע, מיד עם נפילתם, על שביתם לארצם ולאפשר להם תוך שבוע לכתוב גלויה למשפחותיהם. סעיפים 109 ו־110 תובעים להחזיר מיד את השבויים המצו־יים [illegible] [illegible]. סעיף 118 תובע להחזיר מיד עם תום מעשי־האיבה את השבויים לארצם.

הצרה היא שאין מנגנון מיוחד שיכול לכ־פות את קיום אמנות אלה, אם כי האמנות קובעות מכאניזם של ענישה, אך על־ידי המ־דינות שמוצאות את הפושעים.

בעיה אחרת היא ההצטרפות לאמנה זו. ישראל הצהירה שהיא מקבלת על עצמה את העקרונות של אמנות ג'נבה 1949, אך עניין אישורה אותן נתעכב משום שסמל המגן־דוד האדום לא הוכר כסמל בי"ל, כמו הצלב־האדום, הסהר האדום (המשולב בצלב) או האריה־האדום (של איראן). אך זו כבר בעיה נפרדת.

„הצלב האדום"

מהו הצלב־האדום?

הצלב־האדום הוקם, למעשה, בעקבות מל־חמת־קרים ובעקבות החלטת הוועידה הדיפ־לומאטית שקיבלה את אמנת ג'נבה הראשו־נה (1864). הסמל של הצלב־האדום נקבע על־ידי היפוכו של הדגל השווייצי (שהוא צלב לבן על רקע אדום).

התקנון המחייב כיום הוא זה שנקבע בוו־עידה ה־18 (טורונטו, 1952). אין זה אירגון אחיד, אלא 4 ודגים: האגודות הלאומיות (ובתוכן מגן־דוד אדום), הוועד הבין־לאומי של הצלב־האדום, ברית האגודות (הלאו־מיות) והוועידות הבין־לאומיות.

אותנו מעניין במיוחד „הוועד הבין־לאומי", אשר לא כשמו הוא, והוא, למעשה, גוף „סו־פי", של אזרחים שווייצים בלבד, אשר מתפ־קידו לתאם את העזרה המוגשת לקרבנות מלחמה ולנפגעי אסונות טבע, לרכז את ה־ידיעות על שבויי המלחמה, חלליה ונעדריה. מעמדו המיוחד מושתת בין השאר על המע־מד המיוחד שהוענק לו באמנות ג'נבה 1949, המאפשר לו לנוע בין הקווים, ועל האינטרסים של כל מדינה לכבד מעמד זה, כדי שישמש צינור של עזרה ומידע לשבוייה שבצד השני. במאבן גם נסיונו לשמור על נייטראליות ולהי־מנע מאי־התערבות במיקוחים הפוליטיים הנע־שים סביב חילופי שבויים ופצועים, כמו ש־מתרחש עכשיו בסכסוך שבאזורנו.

הורים וילדים על ספסל הלימודים

ביקור ב„בית הספר להורים" מיסודו של מכון אדלר

מאת רות חזן

הסופר אריך קסטנר מתאר, באחד מספרי הילדים שלו, שנכתב לפני כ־40 שנה, ארץ דמיונית בה שול־טים הילדים. בה יושבים ההורים ל־ספסל הלימודים, נכי רוח, כשהוא־טוטים מרביצים בהם תורה ביד רמה. היה זה רעיון אבסורדאלי שגרם סי־פוק של נקם לילדי הדור ההוא: עו־לם הגדולים האוטוריטאטיבי — ב־מהופך. אך מאז נשתנו העולם וה־חברה שלנו, והרעיון כי הורים יכו־לים ללמוד עם ילדיהם ומהם הילכות חינוך, אינו נראה עוד דמיוני כלל. הורים רבים חשים כיום בצורך לב־נות את ריקמת היחסים המשפחתיים מחדש, מהיסוד. חשים כי מטרות ו־מוסכמות החינוך שקיבלו הם, אינם עומדים עוד במבחן המציאות, וזקו־קים לבדיקה מחודשת.

כדי להיענות לצורך הולך ומתפשט זה, הקים „מכון אדלר" עוד לפני שנים מספר כמה „בתי־ספר להורים" בתל־אביב רבתי (בית ליסין, בת־ים, שכונת התקווה, רמת־גן). לכיתת ההורים שבבית ליסין הגעתי כמ־עט בטעות, בעקבות הודעה ברדיו, לפיה ניתן היה להבין, כי יבוררו שם אך בעיות השעה הבוערות, בעיות שהמלחמה גרמתן. אכן, בפגישה הראשונה של בית הספר (שהחל זה עתה את פעילותו השנתית), הועלו אך בעיות פחד ודאגה במשפחה. אך בפגישה בה השתתפתי העלו כבר ההורים את בעיותיהם „הרגילות", אותן של כל ימות השנה. דבר שבא אולי ללמדך, כדברי אחד ההורים, כי „אנו חוזרים בהכרח לשיגרה. מתאמצים לייצב את המתחים שנוצרו".

מבחינה חיצונית, דומה אסיפת בית־ספר כזאת (המתקיימת בבית ליסין מדי יום א' בשבוע בשעה חמש, וכל החפץ מוזמן להש־תתף בה) — למעין פרלמנט של נוער. אותה אווירה משוחררת בלתי אמצעית. אותם נו־הלים דמוקראטיים לעילא. אותה אופטימיות מירבית ופשטות. המנחה הפסיכולוג (דני כרמון) והפסיכולוגית (סלותה ישפה), יוש־בים על הבמה. באולם — כמה עשרות אמהות. פה ושם פני גבר. הילדים (שגילם נע בין 3—12) יושבים רק במיעוטם באולם. יכולים הם, על פי בחירתם, גם לבלות באולם אחר. לעסוק שם בהדרכת גננות, במשחקי חברה וריתמיקה. האם המביאה את בעייתה לדיון עולה לצורך זה לבמה. נחקרת בחקירת שתי וערב. בה משתתפים גם שאר ההורים. בגומרה, היא מתבקשת לצאת מן האולם. לבמה עולה הילד שדובר בו, להביא את נקודת ראותו הוא. לבסוף מתבצעת (לא בהכ־רח) מעין קונפרונטאציה: שני „הצדדים" מובאים לדיון מסכם משותף, בו מוצעת להם התנהגות נסיונית חדשה (בדרך כלל צנועה ופשוטה במטרותיה. כל התהליך נמשך כשעה ומחצה. בעתיד יבוררו פרטי הניסוי בחוג הורים וילדים מצומצם (המתקיים גם הוא אחת לשבוע), או שיועלו שנית מחדש במלי־אה לעמוד על מידת ההתקדמות. כי זאת לדעת: „כשלון — לא ייתכן על פי נסיוני. כל פעולה משותפת ומוסכמת של הורים וי־לדים תביא תמיד לשיפור כלשהו". כך דני כרמון.

הגישה שאנשי „מכון אדלר" מתאמצים להקנות לבאיהם ההורים היא, להתרשמותי, ראיית ילדיהם כבני אדם בעלי עצמיות וה־כרה (לא „טאבולה ראזא" ויצור יצרי בתחילת התהוותו). אדם הזכאי לכל יחס הכבוד, לכל התביעות המשתמעות מכך. בעיני חבר הפסי־כולוגים של מכון אדלר חינוכו של הילד, אין פירושו השירות המירבי והדאגני כל כך שאנו נוהגים כיום לספק לילדינו, ילדי השפ־פע, באורח בלתי מוגבל כמעט. פירושו: להע־מידו על אחריותו האישית למעשיו. כלומר, להכיר בזכות הבחירה החופשית שלו, בין ה־ברירות השונות. אך להעמידו בתוקף מסויים על חובתו לקבל עליו את תוצאות בחירותיו. ויש לומר שאנשי המכון מגלים בנקודה זאת אופטימיות, הנדירה בחוגי מחנכים כיום.

הדבר יובהר אולי יותר מתוך סיפור מיק־רה שאירע באספת בה השתתפתי: ילד קטן מאוד, כבן שלוש, שהיה ישוב בתחילת בדו־מיה ליד אביו באולם, החל פתאום להרים קול. להפריע. המנחה הפסיק מיד את הדיון הכללי ופנה לילד: „תומר, בוודאי ידוע לך שכל ילד המחליט לבוא הנה, יכול גם לשחק למעלה עם הגננת. אני שמח מאוד שהחלטת להקשיב לדיון, אך אם אינך יכול לשמור על שקט, יהיה עליך לצאת". תומר נשתתק. אחר זמן — חזר לסורו. „עכשיו תצטרך לצאת". כך דני. אחר קם בשלווה אולימפית, הרים את הילד ממושבו — ונשאו מן האולם. קמה מהומה זוטא. האב ניסה למהר אחר ילדו, אך נתבקש לשבת. הילד בכה בקולי קולות. גננת מיהרה החוצה... המנחה (אל האב): „איך אתה מרגיש כלפי המעשה שלי?" האב: „אני נדהם. הייתי רוצה לצאת אל הילד, להר־גיעו". המנחה: „אתה מרחם עליו?" האב: „מאוד"... עתה מתערבים ההורים שבאולם: רבים מצטרפים לדעת האב. מפריע להם שה־מנחה „השתמש בכוח", „העניש", ובעיקר שעשה זאת אחר התראה קצרת־מועד וחד־פעמית (אולי הילד לא הבין, מה רצו ממנו?). יש החושבים כי לא ישוב עוד לחוג. אלא שהורים מוותיקי הכיתה מוסרים מנסיונם עתה. מסתבר שחוויית הלם „לדוגמא" מעין זו עברה גם על ילדיהם. והם חזרו...

עתה מציג דני את עמדתו: זה לא היה עונש. כי לא רציתי „להראות לו". לעשות בו כרצוני, דבר שהיה מעורר בו בצדק הת־נגדות („אה, זו מלחמה, מבחן כוח? אז אח־זור לזה") לילד הוסבר שפה נעשית עבודה. עליו ללמוד שאין עבודת צוות ללא כללים. ובכוחו לא לקבל כללים אלה. אך אז עליו לשאת בתוצאות. לא השתמשתי בכוח אלא ב„**תקיפות אדיבה**".

באשר לחשש שהילד לא הבין מעיר זאב, פסיכולוג אחר מהמכון: „תומר **הבין** אותך. אבל לא **האמין** לך. לא האמין שתבצע. אולי הוא רגיל לכך שמאיימים עליו ולא מבצעים". אמו של תומר מתקוממת: „חלילה! אנו עושים!" אך האב מעיר בחיוך של טוב: „כן, אחרי שאומרים לו 20 פעם! וגם אז..." צחוק כללי... דני מציע להורים „עבודת בית": אימון עצמי באמירת חד פעמית, וביצועה. „אם אמרת: ,אני אכה אותך', אם כבר אמרת, — הכה! אם אמרת ,אקרא לשוטר' — קרא! אך אם אינך מתכוון לעשות זאת (מה שאני מקווה), בשם אלוהים — אל תאמר!"

גם המקרה הראשי בו דובר במפגש, נע בעצם על ציר זה, שהוא אולי המרכזי בחינוך „ההורי" האדלריאני. דהיינו: יחסי אמת ו־כבוד הדדיים בלתי סנטימנטאליים בין הורים לילדים. האם, שהעלתה את בעייתה, התנצלה בתחילה על שהיא מביאה „בימי מלחמה אלה, כשהם דברים כה איומים קורים מסביב" את בעייתה הפעוטה. אך — מה לעשות, הבעל מגוייס מזה חודש, והיא אינה יכולה לעמוד עוד בבעיית המשמעת. הילדים אינם מגלים כל עצמאות. זקוקים ל„נידנוד" בלתי פוסק מצידה, לקראת כל פעולה מפעולות היום־יום. ביחוד בנה בן ה־5, בועז, עורך לה מאז גיוס האב מדי בוקר סצינה סביב הכיבוס. אינו מסכים ללבוש שום בגד שהיא מציעה לו.

להלן עיקר השיחה עם בועז, ילד מקסים ששיתף פעולה, כאילו כמה להפגין „שיעור לדוגמא בחינוך אדלריאני":

בועז כבר יושב על הבמה. האם עדיין מנסה ארוכות לשכנע את גילי הקטן שיצטרף. המנחה: „אמא, צאי עכשיו בבקשה, בלי להוסיף מלה... איך אתה מרגיש על הבמה, בועז?" בועז: „טוב". דני: „האנשים פה הם אמהות ואבות שרוצים ללמוד בבית הספר להורים, איך לעשות שבבית יהיה טוב יותר. האם אתה מוכן לעזור לנו בכך?" בועז: „מוכן". דני: „אמא סיפרה שאתה ילד נבון. שהגננת מכבדת אותך מאוד. מדוע, לדעתך?" בועז: „מפני שאינני מרביץ, ומשתתף תמיד בכל המשחקים הנעימים". דני: „ואיך בבית?" בועז: „בבית זה עוד יותר נעים". דני: „מה נעים?" בועז: „למשל, כשאמא נותנת בג־דים". דני: „אמא חושבת אחרת. היא חושבת שיש הרבה אי־נעימויות סביב הביגוד". בו־עז: „זה רק כשאני קם על צד שמאל". דני: „איפה שמעת ביטוי זה?" בועז: „אמא או־מרת, שמי שלא מתנהג יפה בבוקר — קם על צד שמאל". דני: „אולי יש להתנהגותך עוד סיבה? אולי אתה רוצה שאמא תחפש הרבה בארון? תמצא לך עוד ועוד מלבושים? אולי אתה חושב שאמא צריכה להיות ,המ־שרתת' של הבגדים שלך, ואתה — ה,בוס'?" בועז: „אמא אומרת לפעמים דברים דומים". דני: „אמא גם חושבת שאינכם מתלבשים בלי שתדבר הרבה, בלי שתזכיר לכם כל הזמן. למה?" בועז: „אנו שוכחים בלי זה". דני: „אולי אתם רוצים שאמא תשמור על הזכרון שלכם? אך *למעשה* — *של מי הזכ־רון?*" בועז (בחיוך מקסים): „של בועז"... להלן מסביר המנחה כי זכרון שאין משתמשים בו מצטמק, מתנוון כמו עגבניה ישנה. מציע, כי יחפשו יחד דרך כדי ש„בזכרון של בועז ישתמש בועז, ובזכרון של אמא — אמא". מציע לילד לנסות לבצע כל פעולה כבר אח־רי האמירה הראשונה של האם. בועז: „על זה אנחנו כל הזמן משוחחים בבית. אבל זה לא מצליח לגמרי". דני: „אולי זה לא מצליח מפני שאמא כבר התרגלה כל־כך לחזור על כל דבר המון פעמים, עד שהיא חוזרת מתוך הרגל. אינה יכולה להפסיק?".

כאן מתערבת הפסיכולוגית: מציעה לבו־עז לנסות ניסוי נועז יותר: לבצע כל דבר עוד לפני שאמא תספיק להגיד לו. לשבור בכך את מעגל הקסמים. בועז, בחיוך מקסים, פותח: „טוב, **אנסה**!" (הוא לא אמר „אב־טיח". „אנסה" זו בעצם התחייבות כבדת משקל יותר).

„לילד הזה", מתפרץ מישהו באולם, „אין שום בעיות!!!" „כן", עונה דני, „**לנסיכים** בכל התקופות בהיסטוריה מעולם לא היו בע־יות. בעיות היו וישנם עד היום — רק ל**משרתיהם**"... וזהי כנראה המטאמורפוזה לה מצפה מכון אדלר מההורים: לחדול לראות את תפקידם במתן שירות לילדיהם, ולראותו בבניין עצמאותם...

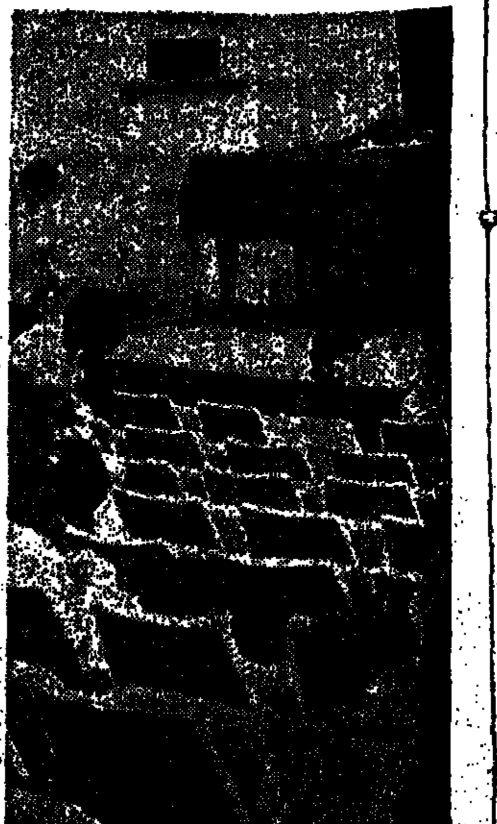

שיחה עם עובד סוציאלי על בעיית המוות והאבל

מאת אלבס

האבל, הצער והכאב הנגרמים על ידי מותו של אדם קרוב הם תופעה טבעית ואין בהם, כשלעצמם, כל דבר פאתולוגי. להפך, האבל הוא תהליך פסיכולוגי שבעזרתו מסוגל האורגניזם להתגבר על הצער והכאב הנפשי החריף אותו חשים אנו בהילקח אחד מ־יקירינו.

ככל תהליך, גם האבל דורש זמן. לכן אין הגיון להיוועץ בעובד סוציאלי או בפסיכיאטר מיד עם היוודע מקרה המוות. האבל הגורם לו לאדם להיות מופנם, אדיש לסביבתו, חסר עניין בנעשה ותופעות רבות אחרות, מסתיים לרוב תוך חודשים אחדים. רק במקרה שגם אחרי כמחצית השנה לא חל שינוי, יש לחשוב שיש לאבל צורך בעזרה מקצועית, על־ידי ייעוץ ופגישה עם פסיכיאטר.

מדאיגה יותר היא דווקא התופעה הנראית בעיני החברה כ„בריאה" — ההתגברות ה־מהירה על ההלם הראשוני של הידיעה ה־טראגית. התרבות המערבית, שאנו חלק ממנה, אינה מעודדת התנהגות המבליטה את כאבו של האדם. על ידי הפגנה זו דווקא „האדם החזק", המסוגל לכאורה לשאת בסבל, הוא שצריך לעורר דאגה. כאשר אין הכאב בא לידי ביטוי, הוא נשאר בתוך האדם, ופורץ לעצמו דרכי תבעה מאוחר יותר, לפעמים אחרי שנים, בצורת תופעות חולניות, אשר לכאורה אולי אינן קשורות למקרה כלל.

אגב, כמעט בכל מקרי האבל בהם באים להתייעץ עם עובד סוציאלי אין זו יוזמתו של האבל, אלא של סביבתו. המשפחה או הקיבוץ הם המשכנעים את האיש לבוא. וברוב המקרים תפקידו של איש־המקצוע יצטמצם להסברה על כך שהאבל הוא תהליך נורמאלי ודורש זמן.

בימי האבל הראשונים אין להיבהל מתו־פעות הנראות מדאיגות, כגון בכי ודכאון. אפילו אם האדם לו קרה המקרה הטראגי כאילו „מדבר שטויות", מתפרץ, אינו מסוגל לישון, אין בכך דבר מדאיג. להפך, התפרצות רגשות זו תאפשר לו מאוחר יותר להתחזק ולהתגבר על צערו.

הטיפול הרפואי המיידי עם ההודעה על המקרה לעיתים מזיק יותר משהוא מועיל. כאשר מציעים לאדם כדורי הרגעה, ייעוץ פסיכיאטרי וכדומה, הכל מתוך רצון כן לע־זור, עלולים להזיק יותר מאשר להועיל. טשטוש הכאב, דיכוי הרגשות, הוא העלול להביא להתפרצותם בצורה חולנית חודשים ואפילו שנים מאוחר יותר.

אולם יש, כמובן, בעיות הדורשות תשומת לב, בראש וראשונה בעיית הילדים, וכיצד להסביר להם מה אירע וכיצד להגיב על תגו־בותי־

ילדים קטנים עד גיל הגן בדרך כלל אינם תופסים בעצם מה קרה. לכן גם אי אפשר „להסביר להם". אבל גם ילדים פעוטים מר־גישים היטב באווירה השוררת בחצר, במתי־חות. לכך הכרחי לשים לב. ילדים מבוגרים יותר, מגיל 4 ואילך, יש להם דרכים שונות להגיב על מקרה־מוות.

יש ילדים המתעלמים לחלוטין מן העניין, כאילו אין הם חשים בו כלל. זהו מנגנון הגנה ואין להתרעם על כך, כאילו מעיד הדבר על קשיחות־לב או אדישות. למעשה ההפך הוא הנכון. עוצמת הרגשות היא כה גדולה שאין הם מסוגלים כלל לקבלם.

ילדים אחרים מגיבים בצורה הפוכה, והם אינם חדלים לשאול על „אבא שהלך", על הקורה איתו. „היכן הוא" וכו'. טוב לענות ככל האפשר בצורה אמיתית על שאלות אלה.

את הסתרת האמת המרה אין הילד מסוגל לקבל, ואין הוא יכול לסלוח לאם שבמקרה כה חשוב לא היתה גלוית־לב עימו. מאידך גיסא, צריך להיזהר שלא ליצור מעין „טאבו", התחום האסור בשאלה ובאמירה, בכל הנוגע למות האב. כשם שאין להכריח ילד שאינו מתעניין כלל, חיצונית, במות אביו, לעסוק בעניין זה, כך אין לאסור על ילד המרבה לדבר ולשאול על כך לעסוק בנושא המכאיב.

בכלל, העיקר לגבי הילדים הוא הקשב, היכולת להרגיש את צרכיהם. הנסיון לעזור להם בשעה קשה. למשל, בימי הרדה של מלחמה מרבים בבתי־הילדים בלינת מבוגרים במקום.

יש סכנה בכך שבמות אחד הבנים במש־פחה יתמקד הוא לנושא שיחות רבות, התע־ניינות המציגה את המת כאילו היה הוא הילד היחיד של המשפחה, הבית מלא תצלומים של ההרוג, וכל דבר המזכיר אותו נעשה למרכזה של המשפחה, למעשה על חשבון הילדים האח־רים, שאינם יכולים לקבל זאת. ושוב, הדבר מובן בימים הראשונים של האבל. אבל כעי־בור שבועות אחדים צריך לשים לב לכך לא ליצור בעיה חדשה ביחסי אחיו ואחיותיו.

בימי מלחמה מרבים הילדים לשחק משחקי מלחמה. זו דרך טובה להוציא את רגשות התוקפנות המצטברים בשעת הרדה.

יש אמהות האומרות לעצמן — „הילד שלי לא ישחק לעולם בטנקים ורובים" — כאילו יהיה בכך כדי לחנכו לשנוא את המלחמה. אולי ההפך הוא הנכון. בין כה וכה, כאשר משחקים אלה נחוצים לילד, כל מטאטא יהפך בדמיונו לרובה, כל מכונית צעצוע תשמש טנק.

קשה מן ההודאות המרה היא לפעמים אי־ההודאה, שעה שהאב או הבן נעדרים. ראשית, זהו תהליך ממושך, שנית, הרצון העז שלא להשלים עם המציאות מביאים את האדם לאשליות, לדחיית המציאות, לתליית תקוות בכל שמועה, בכל רמז.

אז נחוץ באמת מאמץ אינטלקטואלי רציני ביותר כדי לבדוק את המציאות כפי שהיא, על מנת לגייס את הכוחות הנפשיים כדי להתגבר על המכה.

האם יש להאיץ באדם אבל לחזור לעבודה, לחיי חברה ופעילות?

בוודאי שחזרה לעיסוקי יום־יום יש לה ערך. אבל הדבר צריך להיעשות במידה ובעדינות. מבחינה זו מנהגי האבל היהודיים הם טובים מאוד. השבעה, הזמן הקצוב והמסור כל לימי־האבל, מקל על המשפחה, כי אין צורך בהחלטה אישית. לאחר השבעה ולאחר השלושים, חוזר הכל כאילו למסלולו, האדם מילא את חובתו כלפי הנפטר, וחזרה כזו לעבודה ולחיים החברתיים אינה מלווה אז ברגשי אשמה שהנה „מה מהר עברנו לסדר היום".

התרבות המערבית אינה מכבדת את מושג ההשלמה עם המציאות, כולנו חונכנו על חשיבות המעשה, התגובה הפעילה. יחידים וקרובי משפחה מנסים „לפעול". ובעצם אין פעולה יותר חשובה מסבלנות ושמירה על רגיעות, על המשך שגרתי של סדרי־החיים. במקרה הטראגי של מות אדם יקר אין כלל בנמצא פעולה העשויה לשנות את המצב. ומה כך קשה לנו להשלים. לכן חשוב כל כך למצוא ביטוי לרגשות, כי רק בכך אפשר להתגבר על הכאב [illegible] שהוא מנת חלקו של כל המאבד אדם אליו היה קשור בכל נימי נפשו.

מאת מיכל כנונית

בתיאטרון — האמנות ה־חברתית ביותר — המרכיב העיקרי הוא האדם. זה אשר על הבמה, וזה היושב ב־אולם. כיצד תדבר בימים אלה הבמה אל קהלה?

שתי בנות לה. האחת טירונית ב־צבא. השניה בתיכון. נראית צעירה הר־בה מכפי גילה, חן ועליצות בעיניה וב־קולה. תמיד. לפחות כלפי חוץ. ועכשיו היא יושבת, במאית במקצועה, ואו־מרת את המשפט הכל־כך נפוץ בימים אלה: „אני לא מבינה בפוליטיקה, אבל אני מרגישה בפעם הראשונה ש־מוכרחים לשנות. את הכל. אחרת לא היה שווה שום דבר".

„את מבינה אותי"? היא שואלת. „גם בתיאטרון. איזה ערך יש כרגע ל־דברים? איך אומרים את הדברים החשובים?" לבטים. אולי מחר תישא אותם הרוח. אולי מחר שוב נהיה כפי שהיינו תמול־שלשום. כעת נשבעים ש־לא. חושבים מחשבות בלתי מאורג־נות. מרגישים דברים בלתי מוסברים. רוצים שיהיה טוב. וטוב זה אומר: אחרת ממה שהיה עד כה. חסינו בצילה של טעות מרה. טראגי יותר יהיה לח־זור עליה שוב, ביום מן הימים... „תי־אטרון לא מעניין אותי כרגע" — אומ־רת הבמאית המקובלת, המנוסה, הא־הובה על עמיתיה למקצוע. „אני רו־צה לומר משהו. לא יודעת מה"!

*

הוא בוש לעבור ברחוב. נדמה לו ש־מצביעים עליו באצבע. שחקן. לא, הוא לא בדרן, אינו יודע לספר בדיחות. גם לא בשעת חירום. וגם לא בפני חיי־לים. הוא שחקן. במילואים הוא מוצ־מד ל„הווי ובידור". אבל אמר את ה־אמת. הוא לא בדרן. אז שלחו אותו הביתה. רצה להתנדב. לחלק דואר, משהו. ההתנדבות היתה גדולה מעל לביקוש. נתארגן עם עוד כמה חברים למקצוע. האחד לץ. הוא כבר יספר את הבדיחות לחיילים בין מערכון לפזמון. שחקנית, אם לשלושה, באה עם חומר („גם מדי לימי שלום, אבל נחמד") נוסף והשתלבה בחבורה. העיקר לא ללכת ברחוב המצביע עליהם ושואל מה הם עושים.

עכשיו הם נודדים בין היחידות ה־נחות. מופיעים בפני פצועים ואיפה שרק מזדמן. בערבים הם שבים לתי־אטרון הבית, כי גם שם מתקיימות הצגות, וגם שם מוטל עליהם להופיע. באותו התפקיד אותו שיחקו לפני פרוץ הקרבות. באותה הצגה שהועלתה ב־תחילת העונה. שקספיר, בר־יוסף או דוסטוייבסקי. בבוקר — „חליפת" ימי החירום. בערב, „חליפת" הימים־ימי־מה. אין אל מי לבוא בטרוניות גם אם המצב הוא, לעת יום: הקהל רב מכל מה שיכול אולם־תיאטרון להכיל. לעת ערב: מעט מזעיר, כמה עשרות אנשים בתיאטרון ריק.

*

היא שחקנית. עבדה חודשים ארו־כים על תוכנית יחיד. ליקטה חומר לפי טעמה, הזמינה, ניינה. נשכרה תזמורת, הוכנה תפאורה. בעזרת במאי, מלחין, אנשי במה — השקיעה את כו־לה בדבר הזה שהוא „ערב יחיד" שלה. ופתאום תפסה אותה המלחמה. עוד מעט קט וכבר היתה נערכת הבכורה. כעת היא יושבת ומביטה בחומר שלפ־ניה. דברים שהיו כה חשובים תמול שלשום, נראים לה כבדיחה טפלה. מה זה כבר פזמון על אהבה־ירח־שלכת־שידוכין או גירושין — וכל מה שמע־סיק את האדם בעולמו הקטן, כאשר הוא פנוי לחיות, לכאוב ולצחוק, באו־תו עולם!

תורת היחסיות נסתברה לאותה שחקנית על בשר־תוכניתה. „מה לע־שות? לשנות את הכל, לתת תוכנית שתתאים למצב? זה ייראה נורא. זה יובן כאילו רציתי ,להשתמש' בנושא. להניח את התוכנית, ולהעלות אותה כפי שהיא?" והיא עונה למחשבת עצ־מה: „זה לא ייתכן. כאילו לא היו דברים מעולם, כך לעבור לסדר היום? בלתי אפשרי. מוכרחים לעשות משהו. לומר משהו. לקהל, שירגיש שמבטאים אותו". גם היא חשה „מבפנים" שהי־תה רוצה אחרת. אחרת. המלה שכל כך הרבה נשמעת מכל־כך הרבה שפ־תיים. „ואולי רק קטע אחד. מסויים. אם יימצא קטע כזה שיאמר לאנשים את אשר היו רוצים שייאמר. שירגישו שלפניהם ביטוי למצוקתם". וזה לא פשוט, מעל לבנות. לאחר הסופה.

*

זה שנים שהוא יושב בתא הצר, מו־אר באור המנורה שמעליו. מוכר הכר־טיסים. פותח את הקופה שעה ומחצה לפני ההופעה, ומחכה לשרת את האנ־שים הבאים. עיתים, בעיתות של „שלאגר", הוא עמוס בעבודה. מוזרז לתלוש את צמד הכרטיסים מן הפנקס, לספור את העודף בזריזות, ולזרוק את השאלה המאיצה באדם האוסף את המטבעות, „מי בתור"?

עם פרוץ המלחמה, הוחלט בתיאט־רון להמשיך בהצגות. ברור היה שה־קהל לא יבוא, אך חייבים היו להיות מוכנים לשרת את השיגרה. לפנות ערב היה מגיע. פותח את הקופה, יושב ב־אור המואפל, ומחכה. נועץ מבט ארוך בחושך שלפניו, ואין איש מטריד אותו ממחשבותיו. לאחר שעת האפס — היה מכבה את ה„מאפלה", נועל את הדלת, ויוצא אל החשיכה. כבודות פוסע ה־ביתה, בודד עם מחשבותיו.

לא היה מי שיפריע בעדו — להיות עם עצמו. לראשונה הרגיש כמה חסר לו הקהל, זה הנוהג להעמיס עצמו עליו, עיתים בחוסר סבלנות, עיתים בחוסר נימוס, זה שמספק לו תעסוקה, שבי־מים אחרים היינו שמחים לסיים אותה וללכת הביתה, לחיות לבד.

*

כך הם מהלכים. כלוליינים על חבל דק, טעות אחת קטנה — ותבוא הנ־פילה. הנפילה לתוך שדה הביקורת (לא זו התיאטרלית) שתנופף בהם על התנהגותם. אלה שמקצועם נועד לש־רת את הקהל. בדרך האמנות שהיא אמירה בלתי ישירה, ועם זאת המדו־בבת כל אדם הבא אליה כדי — למצוא את עצמו, אצלה. נילבטים מבפנים. מנ־סים במלוא הטאקט, למצוא את הדרך קודם כל אל עצמם, כדי שיוכלו במבט ישיר להביט בעיני הקהל.

בית הספר הנוראי

מאת גיורא מנור

L'homme est né libre, et partout il est dans les fers.

(האדם נולד חופשי, אך בכל מקום הוא נתון בכבלים.)

ז'אן-ז'אק רוסו ב„אמנה החברתית"

א. ס. ניל יסד את בית-ספרו המפורסם „סומרהיל" בשנת 1921. שיטת החינוך שלו מיוסדת על חופש מוחלט. סומרהיל ממשיך להתקיים — מייסדו נפטר בחודש שעבר בגיל 80.

„בית-הספר הנוראי", כך כינו עתונאים את המוסד אותו הקים ניל — כי לדעתם בית ספר ללא עונשים, ללא בחינות, אינו יכול להיות אלא „נוראי".

בכל שנה משנות קיומו לא היו בבית-ספרו של ניל יותר מ-75 תלמידים. בית-ספר פרטי קטן זה השוכן בדרומה של אנגליה, מרחק של כ-150 ק"מ מלונדון, לא הוציא מתוכו אף אישיות מפורסמת אחת. „לו אחד מבוגרי סומרהיל היה נעשה ראש-ממשלה, הייתי רואה את בזה כישלון אישי שלי." — הכריז ניל באחת מן ההזדמנויות הרבות בהן הותקף בשל שיטותיו המיוחדות. ניל לא המציא שום תיאוריה חינוכית מבריקה. הוא עשה דבר חשוב הרבה יותר: היה לו אומץ הלב להגשים באופן עיקבי את האידיאלים עליהם הירבו לכתוב גדולי החינוך המודרני.

ניל, אשר נולד בסקוטלנד, החל את הקריירה החינוכית שלו כמורה רגיל בבית-ספר רגיל, והוא מעיד על עצמו שהיה משתמש בשיטות הנהוגות, כולל השימוש ברצועה כ„אמצעי חינוכי", ללא עירעור. בכל כתביו, שהם רבים, לא מוסבר מה גרם לו לשנות את השקפותיו. כפי הנראה לא היתה כאן כל התגלות „בדרך לדמשק", אלא תהליך איטי של ביקורת והסקת מסקנות. או שמא היה מאורע כלשהו טראומאטי. אך גילוי זה שמור עדיין למי שיכתוב את הביוגראפיה של האיש שיותר מכל אדם אחר מסמל את המהפכה בחינוך במאה העשרים.

על כל פנים נעשה ניל למורה בבית-ספר בין-לאומי שהוקם בגרמניה, בית-ספר שניסה ללכת בדרכים לא מקובלות. רעיונות של חופש ללא כפיה, במסגרת חברת-ילדים, ריחפו אז בחלל העולם. אלה הרעיונות שעל בסיסם צמח גם החינוך הקיבוצי.

המלחמה הפסיקה נסיון זה. ניל גוייס לצבא הבריטי. כאשר השתחרר משירותו, נשא אשה תיסה ביותר החלטיות את רעיונותיו, שהעיקרי בהם הוא רעיון החופש, משמע האמונה שעיקר העיוותים והנאורוזות מהם סובלים הילדים — ועל כן גם המבוגרים הגדלים ומתפתחים מילדים אלה — מקורם בכפיה, בשקרים ושיטת השכר-והעונש בהם מפטמים הורים ומורים את חניכיהם.

ניל, שלמד פסיכולוגיה, אימץ לעצמו את השקפותיו של פרויד ונעשה ידידו הקרוב של רייך, לא יסד אסכולה פסיכולוגית משלו, הוא החליט להקים בית-ספר בו האהבה תבוא במקום הכפיה. נסיון כזה, על מנת שיצליח, חייב להיות עיקבי. היתה בו, בסקוטי עקשן זה, ההחלטיות הדרושה לא להרתע גם כאשר הותקף בעתונות, כאשר השלטונות איימו עליו, ולנוכח כשלונות הכרחיים.

חברת-ילדים

ב„סומרהיל" שולטת חברת הילדים. האסיפה הכללית השבועית היא המחוקקת חוקים, שופטת עבריינים ומענישה אותם. מענישה? היכן כאן החופש?

בעיני ניל אין החופש זהה להפקרות. אלא שהדרישות כלפי חניכיו באות מן הילדים עצמם ולאו דווקא מן המורים. גבול החופש הוא במקום שמעשיך פוגעים בזולת. על כן סבור ניל שלחברה עצמה יש זכות מלאה להגביל את חבריה — לא בעזרת סמכות המורה, הרשאי להעניש בעזרת האוטוריטה שלו, אלא כתהליך נורמאלי של סוציאליזציה.

בעיני ניל הלימוד הפורמאלי אינו נחשב. בבית-ספרו יש מעבדות ויש לוח-שיעורים קבוע, המחייב את המורים. אך לא את התלמידים. אלה האחרונים רשאים לבוא או להיעדר ככל העולה על רוחם.

הנסיון מלמד שחניך בית-הספר הרגיל הבא ל„סומרהיל" מצליח להתגבר על הסלידה מן השיעורים שנטעו בו מוריו הקודמים, במבחניהם וציוניהם — במשך כשלושה חדשים, אז הוא מחליט, אם מתוך סקרנות או מתוך שיעמום, לחזור ללימודים מרצונו. היו כמובן מקרים בהם ארך תהליך זה חדשים רבים ואף שנים. ניל מספר על נער אחד שבמשך כל 12 שנות שהותו בסומרהיל לא ביקר ולו בשיעור אחד. אף על פי כן נעשה, כאשר בגר, למכונאי מצויין, וללא קושי למד את הדרוש לו לעבודתו.

לסומרהיל מתקבלים חניכים מגיל הגן ועד בית-הספר התיכון, הם רשאים ללבוש כל דבר העולה על דעתם, הם עצמם אחראים לנקיון בחדריהם. אותם אין איש מנקה במקומם, ואין דורשים מהם כל נימוסים פורמאליים.

אף על פי כן מעידים מבקרים (ואחת ה„מכות" מהן סבל סומרהיל כל השנים היה ריבוי האורחים. אנשי החינוך שרצו לראות במו עיניהם את „הפלא"), שחניכיו של ניל נעימים בשיחה, מתחשבים מאוד בזולת. ואין בהם לא החוצפה ולא התנופה, תולדותיהן ההכרחיות של שיטות החינוך הכפייתי.

הילדים מרבים לעסוק במלאכת כפיים בסדנאות מצויידות היטב, ביצירה אמנותית, מרבים לבקר בקולנוע בעיירה הסמוכה ולעסוק בספורט.

חניך הרוצה בכך, מכין עצמו לבחינת הבגרות הממשלתית כדי להמשיך וללמוד באוניברסיטה. הנסיון מלמד שרוב תלמידי ניל מצליחים לעמוד בבחינות, ואחדים מהם נעשו רופאים, מהנדסים ואקדמאים אחרים.

„השיעור הפרטי"

כבר אמרתי שניל הוא פסיכולוג במקצועו. ילד המבקש זאת, יכול לקבל אצלו „שיעור פרטי", משמע ריפוי פסיכולוגי, שיחה לא פורמאלית ליד האח. אמנם ניל הוא פרוידיאני בהשקפתו, אך מעולם לא עסק באנאליזה ממושכת, „קלאסית", אלא הקדים, דומני, את בני דורו בשיטות הריפוי הפסיכולוגי הנהוגות כיום בתחנות ייעוץ רבות, כאשר הטיפול נעשה בעזרת משחקים, יצירות של החניך, וטיפול בנקודות מוקד בעייתיות, ואינו חייב להיות ממושך.

אישיותו המיוחדת במינה של מחנך זה, אולי יותר מהידע שלו, היא שגרמה להצלחתו במקום שאחרים נכשלו. היה לו כשרון מיוחד לחוש אינסטינקטיבית את בעיות הילדים, והוא ידע ליצור עימם קשרים שאין בהם השתלטות.

הוא היה מודע לכך שהוא משמש לחניכיו „דמות אב". אולם הוא היה דמות אב שונה מזו לה הורגלו בביתם. הוא ראה עצמו שווה להם, שווה זכויות ושווה-ערך.

„אם אני יושב וכותב בחדרי ואחד הילדים נכנס, אני אומר לו בפשטות ‚אל תפריע לי עכשיו, אני עסוק,' והילד יסתלק ללא מלה, בדיוק כשם שהוא יגיד לי לא להפריע לו כאשר אכנס לא קרוא לחדרו ואני אכבד את רצונו לפרטיות." — הוא כותב באחד מספריו.

העדר הפחד הוא היסוד לשלווה נפשית, ליחסים טובים בין אנשים. המגבלות החלות על ההתנהגות, כגון בעיות בריאות (שעת שינה קבועה לכל גיל, איסור טיפוס על גגות, איסור על החזקת רובי-אוויר וכו') מתקבלים על ידי החניכים ללא קושי, כאשר אלה אינם מלווים איומים, אם של עונשי-גוף ואם של „מניעת אהבה", אלא בסנקציות המתבטאות בהפסד מנה אחרונה בארוחת הערב או קנס (המנוכה מדמי-הכיס) לפי החלטת האסיפה הכללית, בה יש למורים ולניל עצמו, זכות הצבעה בדיוק כמו לילד בן 6.

„לא תמיד אני מצליח לשכנע את האסיפה לקבל את עצתי. בניגוד לדעת רבים אין הילדים נוטים לאכזריות ולעונשים חמורים כשיש להם זכות ההחלטה. אם מישהו עבר עבירה, והעונש שנגזר עליו נראה לו לא צודק, יש לו זכות העירעור, וכמעט תמיד מקבלים הילדים את נימוקיו של העבריין." — מספר ניל.

„פעמים רבות התפלאתי על שהילדים מקבלים את דינם ברצון."

מעשה בחלונות

סומרהיל מנוהלת על ידי „ממשלה" נבחרת של תלמידים. באחד מספריו מספר ניל על מעשה שהיה שעה שממשלה התפטרה ולא נמצא מבין החניכים איש שירצה ליטול על עצמו את השלטון:

החלטתי לעשות מעשה, ותליתי על לוח המודעות הודעה בזו הלשון: בהעדר ממשלה חוקית הריני נוטל על עצמי סמכויות של דיקטאטור! יחי ניל!!

התגובות לא איחרו לבוא. אחרי הצהריים נכנס לחדרי ויויאן, ילד כבן 6, ואמר: „ניל, שברתי חלון באולם ההתעמלות."

„אל תטריד אותי בעניינים פעוטים כאלה." — אמרתי לו ונופפתי לו בידי לאות שיסתלק. והוא הלך לו.

לא עבר זמן רב עד שחזר והודיע ששבר שני חלונות. זה סיקרן אותי ושאלתי אותו למה עשה זאת.

„אני לא אוהב דיקטאטורים. ואני לא רוצה להישאר רעב." (מאוחר יותר גיליתי שמתנגדי הדיקטאטורה ניסו להביע את זעמם על ידי התנפלות על המבשלת. אשר, כתגובה על ההפגנה, סגרה את המטבח והלכה לה.)

„טוב." — שאלתי — „מה אתה מתכונן לעשות בעניין?"

„לשבור עוד חלונות."

„תמשיך." — אמרתי, והוא אכן המשיך.

כאשר חזר, הודיע שהספיק לשבור 17 חלונות. „אבל תדע" אמר ברצינות, „שאשלם עבורם."

„איך תשלם?"

„מדמי הכיס שלי. כמה זמן זה יקח לי?"

עשיתי חשבון קצר. „בערך 10 שנים."

פניו קדרו לרגע. אחר כך עלה על שפתיו חיוך. „לא אצטרך בכלל לשלם."

„מה בעניין החוק האוסר השחתת רכוש?"

„כן, אני יודע. אבל את החוקים עושה הממשלה. ועכשיו אין ממשלה, כך שאין חוקים."

יחסים כאלה מעידים על כשרון בלתי רגיל של המחנך לא לאבד את דמותו האנושית, ויחד עם זאת להוכיח את מה שביקש.

בעיות כספיות

סומרהיל אינו בית-ספר „מוכר", ועל כן אינו זוכה בתמיכה רשמית. היקפו הקטן וריבוי המורים גרמו לכך ששכר הלימוד הוא גבוה יחסית. המשכורות המשתלמות למורים נמוכות בהרבה מאלה הנהוגות בבתי-ספר פרטיים אחרים. על כן התלבט ניל כל השנים בבעיות תקציביות רציניות. אם כי תמיד היה שפע של מחנכים מוכשרים שהיו מוכנים לוותר על הכנסה למען עבודה במקום מרשים זה.

בשנת 1949 נשלחו לסומרהיל שני מפקחים מטעם מיניסטריון החינוך הבריטי. הדו"ח שלהם היה חיובי ביותר. אבל הוא לא הביא לכלל הכרה רשמית.

„מוסד חינוכי הקיים מזה 50 שנה אינו עוד בגדר ‚נסיון', זהו בית-ספר המשמש כדוגמא." — אומר ניל.

ייתכן שגישה רשמית שמרנית זו, וכל מבנהו הכספיתי של החינוך הבריטי, הם שגרמו לייסודו של בית-ספר מיוחד במינו זה.

ניל והחינוך המשותף

ניל מעולם לא ביקר בארץ, ולא ראה את המוסדות החינוכיים של התנועה הקיבוצית, שהם אולי יותר מכל בתי-הספר האחרים בעולם קרובים לו בשיטותיהם. אולם מחנכים קיבוציים אחדים ביקרו בסומרהיל.

ייתכן שהראשונה שהביאה את בשורתו של ניל לארץ היתה נומי בן ישראל, מחנכת מבית-אלפא, ששהתה באנגליה בימי מלחמת העולם השניה. בשנת 1951 ביקר יעקב פדן („פול") במשך שלושה ימים בסומרהיל. הוא מספר:

„הרעיונות של ניל נשאבו מאותם מקורות מהם שאבנו אנחנו את יסודות החינוך המשותף — משמע ויינקן ובתי-הספר הכפריים החדשים שבגרמניה של שנות העשרים, וכמובן תגליותיו של פרויד.

„כאשר ביקרתי בסומרהיל, היה ניל כבר בגיל 68. אבל בערב שבת, בשעת מסיבה, רקד עם הילדים כאחד מהם. נפלא היה לשמוע אותו מספר לחניכים סיפורים אותם היה ממציא בו במקום ומשלב בעלילה את הנוכחים. הצגות תיאטרון, תערוכות אמנות, ובכלל העיסוק ביצירה, הם מן האמצעים החינוכיים הבולטים ביותר במקום זה.

בשני נושאים היו לי עימו ויכוחים קשים. כאשר סיפרתי לו על המוסדות שלנו, הבנויים, כסומרהיל, על חברת-ילדים, הוא לא יכול היה להסכים לכך שילדים בגיל החינוך חייבים לעבוד במשק. והוא לא הבין מדוע אנו מדברים על סובלימאציה, במקום להרשות חיי-מין חופשיים באמת בבית-הספר. בבית ספרו שלו הוא עמד על אי-קיום יחסי מין בשל החוקים החמורים באנגליה. אבל במקום חופשי באמת כמו בקיבוץ — מה צורך יש במגבלה כזו?

פעמים מספר הזמנתי אותו לבוא לבקר אצלנו. ככלות הכל אין מקום בו יוכל לראות בהגשמת מירב רעיונותיו יותר מאשר אצלנו. אבל הדבר לא יצא לפועל. במכתב ששלח לי כתב בין היתר ‚אורחים ומבקרים הם דבר מכביד. היזהר מהזמנת אורחים.' ידעתי את חוש ההומור שלו, והבינותי את הרמז.

לו יצא הביקור לפועל, מאוד הייתי רוצה לשאול אותו האם הוא מרגיש כמנצח. כי ביחס לבעיות העבודה התקרבנו לתפישתו לא במעט, והגישה המתירנית, שהוא דגל בה, היא השלטת כיום בעולם כולו."

בחודש שעבר נפטר מחנך אמיץ זה, שהיו לו החוצפה, העקביות והעקשנות להגשים את שאחרים לא העזו, או לא מצאו כוח בעצמם להמשיך על אף התנגדות הסביבה והשלטונות. אין ספק שאישיותו של ניל היא שקבעה את דרכיו החינוכיות. האם ימשיך סומרהיל להתקיים או לא, זו שאלה שאין עליה תשובה ברגע זה. אבל השפעתו על החינוך בעולם היא עובדה שאין איש יכול להעלם ממנה.

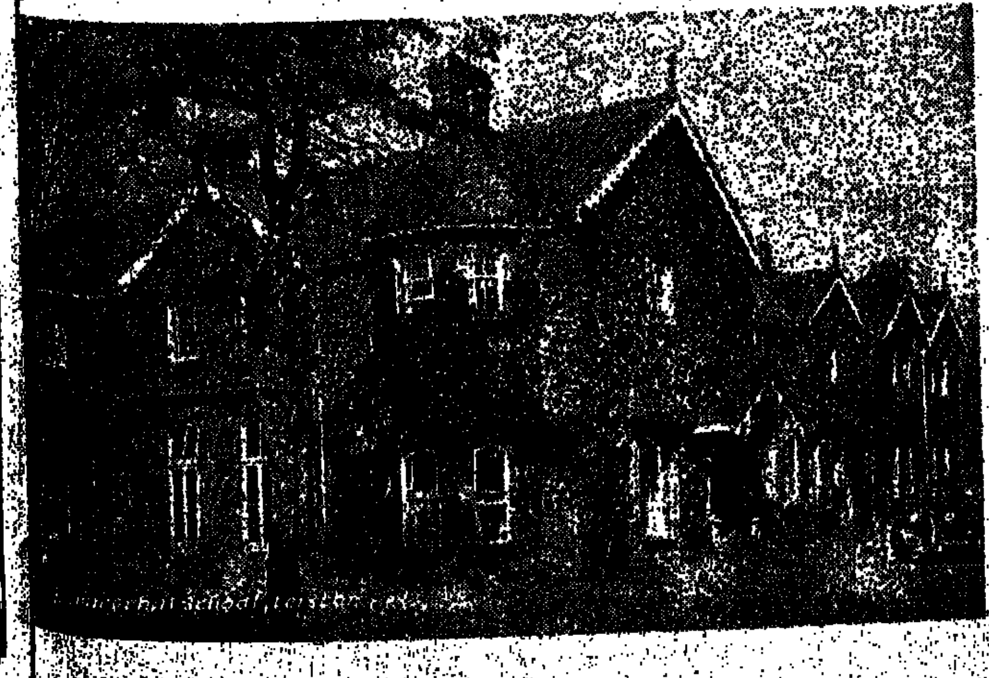

אדם ומלואו

בעריכת צביה בן־שלום

עבוד

מלחמות קטנות

ידענו שבשש אחרי המלחמה יע־לה מחיר הדלק. גם של חשמל, כמו־בן, ושל תובלה ושל תחבורה ושל חבניה ושל מוצרי התעשיה ושל ה־מוצרים החקלאיים, כי גם התקל־אות ממוכנות.

ידענו שבשש אחרי המלחמה יוע־לו המיסים ונשלם היטל בטחון ונר־כוש מלווה בטחון וגם מלוות בטחון מרצון — לפי המצפון ולפי היכולת.

לפני הפסקת האש, כאשר המומ־חים העריכו את נזקי המלחמה ה־כספיים בכך וכך מיליארדים, ביקש שר האוצר מידע על מצבם הכלכלי של האזרחים: מי ומי מסוגל לשלם וכמה. שאלו את המחשב — וה־מחשב פלט את שמות המשפחות שיש ביכולתן לתרום — או להלוות למדינה — מאה אלף לירות בלי להניד עפעף. כלומר — בלי למכור נכס כלשהו, בלי לפגוע בהון יסוד, סתם כך — כמו שאני ואתה קונים כרטיס הגרלה של מגן-דוד-אדום. המחשב פלט שלוש-עשרה אלף וח־מש מאות ש מ ו ת.

שמעתי מידע מאלף זה בעיצומה של המלחמה מפיו של אהרון אפרת והתעודדתי. שלוש-עשרה וחצי אלף כפול מאה אלף זה מספר בן עשר ספרות. קח או תן אפס בסוף.

שאלתי את אהרון אפרת מה עו־שים כדי שהמשפחות האלה באמת ירכשו אגרות מלווה מלחמה מרצון, והוא השיב שזה בסדר. אין לי מה לדאוג. „עובדים" עליהן — על חמש־פחות — אחת־אחת. ראשי הערים וראשי המועצות ואישים חשובים אחרים. לחץ חברתי רציני ויש תו־צאות. היו שרכשו אגרות ברבע מיל־יון — ובעצם הם לא מפסידים, כי זאת השקעה בטוחה מאוד. נרגע־תי. שלוש-עשרה וחצי אלף כפול רבע מיליון זה מספר בן עשר ספרות גדול פי שניים וחצי מהקודם.

בחמש וחצי, אולי אחרי המלח־מה, תועלה מחיר הדלק והחשמל וזה היה בסדר. לשלוש-עשרה וחצי אלף המשפחות בישראל בכלל לא משנה לשלם עוד לירה על קילומטר. בחמש וחצי, אולי אחרי המלחמה, הזעלו מיסי קניה ובוטל חלק מה־סובסידיות. זה בסדר. שלוש-עשרה וחצי אלף משפחות בישראל לא יאכ־לו פחות אורז או בשר קפוא (אם בכלל אכלו בשר קפוא) ואין ספק שאף אחת מהן לא תוותר על הח־לפת רחיטים, מכונת כביסה, טל־וויזיה או דירה. גם ימשיכו לקנות נעליים תוצרת איטליה...

בחמש וחצי, אולי אחרי המלח־מה, נשב ונתכנן את התקציב הפר־טי שלנו. ניקח את המשכורת שנות־רת נטו, אחרי הורדת מלווה חובה ומלווה מרצון, ונראה מה אפשר לעשות בה. כמה חובות יותר מאשר קודם יצטרך להעמיס על עצמו זוג צעיר כדי לרכוש דירה ולרהט או־תה? לכמה חודשים תצטרך גברת לוי, שיש לה שמונה ילדים קטנים, לדחות את קניית מכונת הכביסה? כמה פעמים בשבוע, או בחודש, יאכ־לו בשר המשפחות שחוגדרו לפני המלחמה כנתונות במצוקה? בכמה יאמיר מחיר נעליים תוצרת הארץ — שעליהן לא הועלה מס קניה, אבל אין ספק שמישהו ידאג לאיזון.

בחמש וחצי, אולי אחרי המלח־מה, אנחנו מוכנים לבלוע כל צפר־דע. מבינים שהמדינה זקוקה לכסף וכל המיסים וההיטלים, מינוס ה־נדבות שינתנו ע"י לשכות הסעד ל־נזקקים, יכניסו לאוצר המדינה מיל־יארד לירות. כמעט-כמעט כמו הס־כום שמסוגלות להפריש, בלי להניד עפעף, שלוש-עשרה וחצי אלף מש־פחות.

בחמש וחצי, אולי אחרי המלח־מה, לא-כל-כך איכפת לנו איך נחיה.

בשש אחרי המלחמה עדיין נהיה מוכנים להרים כוס יין זול ולתרום את ההפרש שבין מחירו לבין מחיר השמפניה לאוצר.

בשבע אחרי המלחמה נבקש מ־המחשב את שמות המתעשרים.

אם אתם מתכוננים לעבוד מחר — בשבת, אז דעו לכם שזה לא בסדר. הרבנות ביטלה את ההיתר לעבודה בשבתות. עוד בשבוע שעבר, אם לא איכפת לכם, אבל הדבר פור־סם רק ביום שישי, אז אם במקרה בכל זאת עבדתם בשבוע שעבר, אני מקווה שיסולח לכם.

הידיעה שקראתי באחד מעיתוני הערב היתה מוצנעת מאד ואמרה כך: „בהתערבותה של המועצה ה־דתית בירושלים הורתה הרבנות ה־צבאית הראשית, שכל ההיתרים לע־בוד בשבת ובחג, שניתנו למפעלים המייצרים למען המאמץ המלחמתי, פג תוקפם. משרד העבודה, הממונה על היתרים כאלה, הודיע על כך למפעלים שעבדו בשבועות האחרו־נים בימי שבת ומועד. אם יחודש מצב החירום יזדקקו כל המפעלים הללו להיתרים חדשים."

למען האמת לא התייחסתי ל־ידיעה זאת ברצינות, מתוך הנחה שאף מפעל שתוצרתו חיונית וחלק מירבי מעובדיו מגויס, לא יפסיק לעבוד בשבת. רק לא ברור לי למה משרד העבודה משתק בנדמה לי ו־מודיע. אך מסתבר שיש מי שאיכ־פת לו. התקשרה איתי ידידה, העו־בדת באחד המפעלים המייצרים ל־מען מאמץ מלחמתי, וביקשה שאק־רא את הידיעה שנית. ואולי אסביר לה מה פירוש „אם יתחדש מצב החירום". אצלם, במפעל, מצב החי־רום עדיין נמשך. והם עובדים בש־בתות עם היתר או בלי, כי אין ברי־רה. גם בתי חולים עובדים ותחנות כוח ומטות חירום וטלוויזיה לחר־מת המוראל. וגם כמה מפעלים ש־אין ברירה. זהו. שאלתי מה לעזאזל איכפת לה שהרבנות ביטלה ומשרד העבודה הודיע, ממילא הכל פורמא־לי. הרבנות חייבת לבטל כי אין פיקוח נפש ומשרד העבודה חייב להודיע למען סטאטוס-קוו. אז מהו אמרה שדווקא זה. שלא יהיו צבו־עים. שהיא, וכל אותם האלפים ש־עובדים בלי היתר, לא ירגישו את עצמם אידיוטים. אידיוט זה מי ש־נותן שינצלו אותו. זה מי שעובד למען המאמץ המלחמתי למרות ש־אין היתר מהרבנות. כי אם אין כבר מצב חירום — אין צורך בהתנדבות ואם אין צורך בהתנדבות הרי כל מי שמתנדב הוא סתם פראייר ו־שיטמת היישוב, בימים בתיקונם, היא „מוות לפראיירים!".

הם ברחו מערבה

(סוף מעמוד 7)

כרגיל גובה המים בתעלה הוא 3 מטר ואילו עתה גוה־רו מים דק בקרקעיתה.

משרדי מועצת העיריה, בניגוד משווע לעוני הרב, והחוט כתוב פאר: שטיחים פרסיים מקיר לקיר, רהיטי משרד רבי ממדים. מבל הקיר בולטת תמונתו של נאצר, לעומת סאדאת שתמונותיו היו בבחינת בל־יראה ובל ימצא. אחד מתושבי העירה שנלווה אלינו הסביר: „חלק מהחדרים אינו שייך למועצת העיר אלא למפלגת „האי־חוד הסוציאליסטי". הכוונה היתה שהרשויות הרשמיות של השלטון יפקחו על פעולות המפלגה ואילו אנשי המפלגה יפקחו על הפעילות המפלגתית. וכך מצליח השלטון המצ־רי לשלוט באוכלוסיה זו באמצעות שתי זרועות, שאחת מפקחת על השניה. החבר מונע אפשרות של הפיכה או היווצרות מוקדי־כוח בלעדיים בדרג הנליון ובדרג הנמוך, וכן מקטין את השחיתות האיזורית והמקומית.

בשבח „האיחוד"

„מי הוא ראש העיר?" אחד משלושת נכבדי הכפר (ומבעלי הקרקעות) שפגשנו בפאיד השיב: „הוא אינו גבא בכיר בדימוס שקיבל מישרה זו תמורת שוחד מתאים. הוא היה הראשון שברח מכאן. ואילו אנו, מנהי־גיה המסורתיים של העיר, נותרנו כמו תמיד על משמרת אחמותינו".

במשרדי המפלגה עוברים עשרות טפסים וריקים של „פרטיסי חבר", ליד בניין המועצה ניצבת שורה של חנו־יות המשתייכות ל„אגודות הצרכניות" של מפלגת „האיחוד הסוציאליסטי". בנוסף מהן מצוות סחר השכבות, אשר בין השאר תפקידיהן להבטיח את תושבות השיווק לקיום אנשי.

על בתים רבים של הכפר תלויות כרזות המדברות בשבח „האיחוד הסוציאליסטי". על בתים אחרים — כרזות המטיפות ללימודי הקוראן.

מאחר ש„הישגי" הסוציאליזם המצרי ממש בלטו בתוך העוני המבצבץ מסמטאות בתי־הכפר, תמהנו שמא אין זאת אלא אחיזת עיניים. שאלנו את הפלחים על רמת המשכורות. פועל חקלאי משתכר 30 גרוש ליום (כ־3 ל"י) בעוד שמעטים מהחושבים הם „בעלי קרקע", אך גם לאלו אין אלא 2 „פדאדין", היינו 9 דונם בלבד. שוחחנו עם אחדים מהם:

„יש לי 2 פדאדין. אני משלם לממשלה 18 ל"מ מיסים לשנה. אני מעסיק שני פועלים חקלאיים־שכירים. לבד משכרם, אני מספק להם גם קמח, שומשום ושאר ירקות".

דאחר: „אני פועל חקלאי, יש לי בית בן שישה חדרים. אני משכיר חדרים לפועלים חקלאיים המשלמים לי 30 גרוש לחודש ללינה".

ועוד אחד: „אני נחשב לאיש אמיד. יש לי 8 „פדאדין" (36 דונם). אני מעסיק 10 פועלים חקלאיים בעונה. אל תשכח שכל השטח הינו אדמת שלחין. אנו מעבירים מים בצינורות „מחוררות" ומשם בתעלות".

במוסיף אחר: „אני חוכר 2 פדאדין מהממשלה ומשלם דמי חכירות 40 ל"מ לשנה. אבל אל האמדללה, הממשלה קונה ממני את היבול. אפשר לחיות".

מצטרף לשיחה זקן אחמד: „לי אין קרקע, אבל אני לוקח קרקע ב„שירקה", היינו, בשותפות עם בעל הקרקע. אני משלם לו 15 ל"מ לפדאן לשנה בנוסף לחלק מהיבול. יש לי 6 פרות ו־3 עיזים ואני חי טוב".

לא רעב, לא סוציאליזם

בינתיים בינס המושל־הצבאי שמונה אנשים שהעיקר על עצמם כעל נכבדים המייצגים את בני האזור.

הם הרבו להדגיש כי הם מייצגים רק את תושבי האזור ולא את הפלחים שבסביבה.

ההפרדה בין בני העיר ל„פלחים" דבינם לבין הבדווים הגרים באזור הודגשה מאוד בשיחות. הנכבדים, שהם ראשי המשפחות הגדולות, הבאיתו למושל, כי דאגתם העיקרית קשורה בירידת פני המים בשוריעה.

מסתבר שבסוציאליזם המצרי אי אפשר לחיות, אבל גם לא למות. נראה כי ברמת־החיים הנמוכה בהם שרויים בני הכפר, אין בני „ארץ גושן" גוועים ברעב. הרושם הראשון הוא כי הארץ מבורכת בבעלי־חיים: תרנגולות, עדרי־צאן ומקר ולרוב. אווזים וברווזים השטים בתעלות בטוריה באין מפריע. למעשה חיים התושבים במשטר אוטארקי. בריאותם נראית טובה והילדים לבושים היטב. אולם מחירו של זוג נעליים 6 ל"מ, והפועל החקלאי בעל ההכנסה הממוצעת, צריך לעבוד כחודש ימים כדי לקנות זוג נעליים באיכות נמוכה (יחסית כי מקיד גמוך במאוד). משתכר 25 ל"מ בעוד שמשכורתו של פרופסור מגיעה ל־250 ל"מ).

למדנו שאם אמנם לא קיים שם רעב, גם סוציאליזם לא קיים. 21 שנות המהפכה המצרית לא שינו את פני הכפר המצרי בכלל ובכלל. המורות משאירה את התמונה והיתה בה לוויתו הנאמנה של העוני והבורות, ראשי הכפר, שהיו הראשונים לברוח, השאירו את שאריות הקליפה בידי הפר־חיגות המסורתית והמושרשת באוכלוסיה.

למדנו עוד ב„פאיד" כי סוציאליזם אי־אפשר להשגות ע"י חיבור כרזות, או הקמת אגודות שיתופיות ומוסדות מפלגתיים. נמצן כי כל מ"מ מנוצל האיזור לשיבור־המלאי, קיימות גם אגודות לחלוקת אמלים ומוצרי תחבורה, ברם תפלה ומוצרי הבבגים, איננו בנמצא, הוא עצמו גם „ארץ־גושן" שלא שינתה את פניה מאז ימי הפרעונים.

אולי מקאחיר הקיים סוציאליזם אחרת, אבל לא בפאיד.

סיפורים יפים במלחמה מבוערת

(סוף מעמוד 9)

צליחה תחת אש

אתמול נדמה החל המיפנה. המצרים הסתערו לאורך כל החזית. פ. המתין ב־פנלנות לט.י.62 שיבואו קרוב קרוב, כי ה„שרמנים" שלו אינם יכולים לירות כה רחוק וה„צנטוריונים" לא היו רבים. וכש־הגיעו לטווח בטוח, החבר'ה פתחו בקונ־צרט עם הכלים ה„מיושנים" האלה והד־ליקו 36 „בונבוניירות". מגיעות ידיעות ראשונות על צליחה — הלילה. אך הבוקר נמעט חשכיה זאת מליבנו. ב־4.00 פתחו המצרים בהסתערות נוספת על מוצב־הווף והציבו מארב בדרך המובילה אל המוצב. הסגן הצעיר שפיקד על שלושת הטנקים ומספר יחידת־הנחלאים שבמעוז ששו שם נפלאות. הם לא נבהלו, חיכו למסתערים עד שאלה הגיעו לטווח אש נוח ולכדו אותם בעשרות, באש מדויקת מכל הכלים. המצרים הסתערו גלים־גלים. כמה מהם אף טיפסו על גדר המוצב. זה המארב שהוצב בדרך התפתח קרב קשה. יחידת מילואים של חרמ"ש, ומאו־חר יותר גם צנחנים ניהלו קרב מטווח קצר. המצרים סירבו להיכנע הם היו מצו־יידים במיטב הנשק. מה שהפליא הוא שזוב הציבו המצרים את המארב ממזרח להך, בנקודה שאין ממנה נסיגה.

אתה"צ נודעו לי פרטים על תוכנית לצליחת התעלה. כוח צנחנים עומד לע־גוז דרך „החווה הסינית" ויחצה, בחסות החשכה, את התעלה בסירות גומי. כוח דיוון וחרמ"ש יתחבר אליהם באמצעות גשר ודוברות שיוקמו לקראת הבוקר. מזה ימים מספר נמצא איתנו סא"ל מהחנדסה, לישב בחדר צדדי וכבדרך־אגב היה „זור־קו" לעברנו: „מי שרוצה להגיע לאיסמ־עליה יעלה על דוברה". „אתה רוצה לצ־לוח את התעלה? אז בוא איתנו". לאחר שוידאתי כי הצליחה תתבצע בשלב זה רק בחזית־המרכזית, הצטרפתי לצוות ה־טנק הגורר וההנדסאים שעל דוברת הענק.

16.10.73

לילה קר ארוך ומעצבן עשינו בדרך אל התעלה. צרות לא חסרו. אך הצוות איל־תר, תימרן, ביקש עזרה ויצא מכל הש־קיעות. מקצין הנדסה צעיר למדתי פרק בדרך פעולתה של הדוברת והתוכנית על הקמת הגשר. החבורה הזאת מתאמנת ב־משך כל השרות־הסדיר שלה בתירגול צליחות ו„מחח" כבר להיות בתעלה. הש־חר עלה. ציר התנועה צר והשיירה מת־ארכת. כולם ממהרים. רוצים להגיע. אך מה לעשות כשדוברת בת עשרות טונות בתקעת ב־101 ק"מ מקור־המים יש כבר חי־לופי־אש כבדים. אני מצטרף לצוות חרש. מגיעים למים ובנקודת הצליחה — מהומה רבתית. ה„שרוול" שהיה צריך להיכבש, כדי להבטיח את הפריצה, לא הוסל עדיין והמצרים יורים משתי הגדות לעבר נקו־דת החציה. בנקודת הצליחה לא הוקם עדיין גשר והדוברות מסיעות וחלמים וטנקים הלוך וחזור. הכל תחת אש תופת. והגבלות האלה מדייקים להפליא. דוברה אחת נפגעת, אנשי ההנדסה רצים ממקום למקום ומנסים לאלתר פתרונות. לבסוף צלחנו.

בגדה המערבית שקט יחסי. נדמה שה־מצרים עדיין לא תבינו את מטרת כוח המשימה והם מרכזים את עיקר המאמץ והאש כנגד כוחותינו שבגדה המזרחית. בסמוך לגשר האיזור כבר מטוהר. מתפתחים קרבות מקומיים. באי־זור אבו־סולטן וסרפאום מתפתחים קרבות שריון קשים. השריון פוגע בסוללות טילי קרקע־אוויר.

לפנות ערב אני חוזר כדי לדווח. על הגשר עדיין יורים. ובצומת שוב ארטילר־יה כבדה. בתוך כל ה„גשם" הזה אתה נוטה לקבל את ההשקפה שלכל פגז — כתובת. ואם כתוב על הפגז: משה טל־מון — אז דבר לא יועיל.

העברתי שתי כתבות. שתיהן מונחות עד עצם היום הזה אצל כבוד הצנזור. למי אני עמל?

17.10.73

תחושת דיכאון

בשעת שידור הכתבה אמש הבחנתי בקצין־צנחנים מקיבוץ שכן העושה הכ־נות ליציאה. בהיותו מפקד הכוח שנשלח לכבוש את „החווה הסינית", פניתי אליו כי ירשה לי להצטרף אליהם. הוא סירב. נותרתי מאחור לעקוב אחרי הקרב. הכוח הונחת מבעוד לילה למיתחם, התחפר ופ־תח באש. לפנות־בוקר נסתבר שהם נק־לעו לאש חזקה, כולל מרגמות וטילים של כוח מצרי שהיה מחופר היטב. התפתח קרב קשה. „החווה הסינית" סרבה להי־כנע. מספר הנפגעים גדל. הוחלט לפנות את הפצועים.

נדמה היה לי שהתחסנתי מפני מראות המלחמה אך יורדת עלי תחושה של מי־אוס ממראות המלחמה ומתפקידי כאן, ב־תוך שדה הקטל. אני מרגיש שאם לא אברח מכאן לא אמצא בי את הכוח לדווח דיווחים סלקטיביים.

לפעמים אני מרגיש שאם יש תועלת קטנה להימצאותי כאן הרי זה בדרישות־השלום שאני מעביר מדי יום, ומאות הגלויות שאני אוסף מן החיילים. אני מח־לק לצנחנים גלויות שיכתבו משהו הביתה.

„מה אתה רוצה שאכתוב לעזאזל? ש־המ"מ נהרג? שהסמל נהרג?" אני מתאסף את הגלויות שבידי ונסוג בהם..

טלוויזיה לימודית

יום ו' — 9.11

07.50 סרטוט ס. — היטלי נקודה
08.15 חשבון ז' — לוח ה־חיבור
08.40 חמדו לשון ו'ח — המלה הבודד
09.05 חשבון ו' — מציאת השלם
10.00 ביולוגית י' — חיסון
10.20 אורחות ז' — תע־מולת בחירות
11.25 בת האיים (סרט)
12.00 פגישת עם סופר: שיחה עם אהרון מגד
14.00 1) במעגל קטן 2 — סיפור, שיר ומשחק ל־ילדי הגן. 2) צייר הבר־ווים — סיפור לילדי ה־גן. 3) סרט: הרמן שטרוק — האמן המאמין. 4) מוסיקה לי — תשבץ בצלילים.

יום א' — 11.11

07.50 טכנולוגיה ט' — אלומיניום
08.15 גיאומטריה ט' — חקירת משולשים חופפים
09.05 אנגלית ה'
09.25 אורחות ז' — תעמו־לת בחירות
10.00 אנגלית ט'
10.20 טבע ו' — יציבה
10.45 צרפתית
11.05 אלגברה ט' — קבו־צות אמת ושקר
11.25 חשבון ה' — פירוק לגורמים
12.00 אנגלית י'
12.20 ייעוץ והכוון ז' — משנה מקום
13.00 סרטוט ט' — היטלים ותיכנון הגליון
13.20 חמדי לשון דש — המלה הבודד
13.40 שח־מט — שעיר מס' 10
16.00 - 17.30 1) הברווזון ה־מכוער — ספורו של ה. כ. אנדרסון. 2) עודד תאומי וחזה אלברשטיין מספרים וצרים. 3) שח־מט: שעור מס' 10. 4) מלאכת יד: צביעת עץ — הדרכה והדגמה ע"י בתיה עוזיאל. 5) סרט: אוריבלות בעשך הדורות.

יום ב' — 12.11

08.15 אנגלית ר'
09.05 גיאומטריה ד' — משמעות המדידה
09.25 טבע/פיסיקה ח' — אלקטרונים מצוידים
10.00 ביולוגיה ט' — חבורת יריחו — סיפורו של מחקר
10.20 אנגלית ח'
11.05 ייעוץ והכוון ח' — מה חשוב?
11.25 גיאומטריה ח' — משולשים חופפים
12.00 ביולוגית י' — וורד־סים
12.20 טבע/פיסיקה ד' — המצבים השונים של ה־חמר
13.00 ביולוגיה ט' — מוכניכה מגדלת למיקרו־סקופ אלקטרוני
13.20 טבע ו' — יציבה
13.40 פגישה עם סופר — שיחה עם אהרון מגד
14.10 תורת החשמל י' — הספק חשמלי
16.00—17.30 1) במעגל קטן 2 — סמל, שיר ומשחק לילדי הגן. 2) למה צועק אבריק [illegible] 3) זה תמוך [illegible] — הבנייתם של גיל אלהים [illegible] 4) סרט: בת האיים 5) סרט: [illegible]

יום ג' — 13.11

08.40 תורת החשמל י' — הספק חשמלי
09.05 חשבון ז' — כיצד כופלים בבסיסים שונים
09.25 אנגלית ה'
10.00 אנגלית ט'
10.20 אנגלית ר'
10.45 גני ילדים — שלושה דובים
11.05 גיאומטרית ט' — חקירת משולשים חופפים
11.25 אנגלית ז'
12.00 אנגלית י'
12.20 אנגלית ח'
13.00 טכנולוגיה ט' — אלומיניום
13.20 אורחות ז' — תע־מולת בחירות
13.40 בת האיים (סרט)
16.00—17.30 הדרכה למו־רים לאנגלית

יום ד' — 14.11

08.15 חשבון ה' — פירוק לגורמים
08.40 פרקי ספרות ו'ח — כל משל ומשל
09.05 חשבון ח' — טבלת שכיחויות
09.25 אנגלית ח'
10.00 אנגלית ט'
10.20 אנגלית ז'
10.45 בסיפורי שפת הנחל — בה מצא אוני בטיולו הלילי
11.05 ביולוגיה ט' — חבו־רת יריחו — סיפורו של מחקר
11.25 אנגלית ח'
12.00 אלגברה י' — מערכת משוואות־פרמטר
12.20 גיאומטריה ו' — מבעות המדידה
12.40 איך בונים איגלו? (סרט)
13.00 דני וגיל בפסע בלתי רגיל (אבנות) — „חירת השח"
13.20 טבע/פיסיקה ד' — בצנזלות אוקינוס האויר
14.10 סרטוט ט' — איזור מטריה
16.10—17.30 1) מסיפורי שפת הנחל — מעשה באוגר אמיץ שברח; 2) מה יש בצלים — ידיים; 3) סיפור שאהבתי — הקיקס; 4) אנגלית ט'; 5) סרט: משפטי הצוקים

יום ה' — 15.11

08.15 גיאומטריה ח' — משולשים חופפים
09.05 חשבון ר' (סידרה א') — הרחבה וצמצום
09.25 טבע/פיסיקה ח' — אלקטרונים מצוידים
10.00 טכנולוגית ט' — אלומיניום
10.20 חשבון ה' — פירוק לגורמים
10.45 גני ילדים — שלושה דובים
11.05 ביולוגיה ט' — מוכ־ניה מגדלת למיקרוסקופ אלקטרוני
11.25 טבע ד' — יציבה
12.00 אלגברה ט' — קבו־צות אמת ושקר
12.20 טבע/פיסיקה ד' — בצנזלות אוקינוס האויר
13.00 תורת החשמל ה' — הספק חשמלי
13.20 ברנתית
13.40 בת האיים (סרט)
16.00—17.30 אנגלית ה' — השעור מיועד לתלמידה ישיבות תיכוניות. 2) מלאכת יד — הרסות על בד — הדרכה והדגמה ע"י בתיה עוזיאל. 3) משפחה בקיבוץ — איך יכולה משפחה לשחק ב־צוותא. 4) שלגונר — מנחה [illegible] הנוסע ב־אגיע היום לבני הנעורים.

איך נשלם תמורת המלחמה?

(סוף מעמוד 6)

הבטחון היא הבטחת הרתעת נגד מתקפת האויב והדיפתה המהירה. שלושים מיליארד ל"י הושקעו בשנים האחרונות במערכת הבטחון, והכל לקראת יום אחד זה של פרוץ המלחמה, ומה שקרה באותו היום. ידוע לכל.

מן הדין לערוך, עם שוך הקרבות, דיון בסיסי מאוד בתקציב הבטחון. איזה חלק מתקציב זה הלך, למשל, להקמת „האחוזות", אשר לא הוכיחו את תרומתן לכוח ההגנה הצבאי שלנו? וקושיות רבות עוד אשר להקשות.

תקציב הבטחון הוא גדול ורציני מדי, כדי שאופן הקצאתו וניצולו לא יעמוד לוויכוח ציבורי גלוי. לפחות ייערך ויכוח פנימי של מומחים, לאו דווקא בתחום הצבא, אלא ב־תחומים חברתיים־כלכליים רבים: כלכלנים, היסטוריונים, מורחנים, אנשי מדעי המדינה ורבים אחרים. בכלל, אני מסופק אם קיים מישהו שהוא „מומחה לבטחון"; ואם קיימים כאלה, הם לא הוכיחו לנו את מומחיותם הגדולה.

כיצד לשלם את תמורת המלחמה — שאל קיינס ערב מלחמת העולם השניה. תשובתו היתה: ע"י מיסים ישירים ומלווה חובה. תשובה זו חייבת לשמש נר גם לרגלנו. העלאת מיסי הוצאה, כפי שהועלה השבוע, היא השיטה הבלתי־רצויה ביותר למימון ה־מלחמה. מיסים אלה מעלים את הוצאות הייצור, לוחצים לעליית מחירים. אך זו נה יכולה לבוא לכלל מימוש בגלל השפל בביקושים, הקיים כיום במשק. התוצאה: פגיעה במפעלים, נטיה לסגירת עסקים, הע־מקת האבטלה והשפל. בצמצום הייצור, דמ־כאן — פחות תוצר לכלל המשק. ולבסוף בתוך כך, מיסי הוצאה הם גם מיסים רגר־סיביים במובהק. ואם יש להימנע ממשהו בימי כוננות מלחמתית הרי זו העמקת הפ־ערים הסוציאליים, עליהם מדינה של ה־[illegible]

אסור לנו להאמין בהפיסות של משק גואה ואינפלציוני, כפי שהיה משקנו עד לפני חדש וחצי. כיום, לאור השבתת ענ־פים שלמים בכלכלה, לאור תגיוס המתמשך, המחסור באמצעי ההובלה וכדי, נכנסה כל־כלתנו לראשית תהליך השפל. בתנאי שפל, בעיית מימון המלחמה איננה כיצד לספוג כספים מן הציבור. אלא להפך: כיצד להב־טיח את הייצור המירבי בתנאים הקיימים, כיצד לחסל את האבטלה ולהפעיל את כל אמצעי הייצור. השבתה של אמצעי ייצור יקרה הרבה יותר מכל דרך אחרת של מימון המלחמה.

הצריכה הפרטית ורמת החיים ירדו מעצ־מן, בלי שום מיסים. מחמת המלחמה והמי־לואים. אם ימשך המצב עד סוף חודש זה, תהיה העליה המסוצעת בצריכה הפרטית בכל השנה אפסית. ואולי אף שלילית. היום (או בעצם אתמול) דובר על כך. שה־תוצר הלאומי יעלה ב־4% השנה, כלומר בכ־1.5% לנפש. כיום נראה, שהחסר יהיה ניכר יותר. זהו המחיר החריף של המלחמה. ואנחנו משלמים אותו עם או בלי מיסים.

הבה נלמד משהו מן הדרך בה מימנו האמריקאים את מלחמת העולם השניה. ה־חשש העיקרי של כלכלני ארה"ב ערב המל־חמה ותוך כדי מהלכה היה מפני האבטלה. הם לחצו ליצירת עודף בתקציב הממשלה (כלומר, להוציא יותר מאשר לספוג). ואף עודף ניכר, כדי שכל משאבי המשק יהיו מנוצלים. נדמה לי, כי רבים מאוד מבורים אצלנו, כי אנו עומדים בפתח תקופת ביקוש גואה כמו לאחר מלחמת ששת הימים. כשם שהמלחמה והנסיבות לא דומות בשום דבר למלחמת ששת הימים, כך שונות הכלכלה. שיעור הבעיות הכלכליות המתעוררות כיום מאלה שהתעוררו באותה התקופה ב־67. הן סבוכות יותר. דורשות דרכי ניתוח וחשיבה חדשות, ובראש וראשונה גמישות. אך זו האחרונה. אני חושש, היא התכונה הלאומית המחוסרת לנו ביותר. במדיניות כמו בכלכלה.